

**T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN'İN İZDİVAÇLARI

Muhammed Fatih SEMİZ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK, 2023

**T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN'İN İZDİVAÇLARI
(Yüksek Lisans Tezi)**

Muhammed Fatih SEMİZ

**Danışman
Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ**

ŞIRNAK, 2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan
Muhammed Fatih SEMİZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI

“**Hulefâ-i Râşidîn’in İzdivaçları**” adlı Yüksek Lisans tezi Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Muhammed Fatih SEMİZ

Danışman
Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

İslam Tarihi ve Sanatları ABD Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Yakup AKYÜREK

ÖNSÖZ

Hulefâ-i Râşidîn, Hz. Peygamber'in (sav) vefatının ardından iktidara gelen ve bu görevi layıkıyla yerine getirmeye çalışmış örnek şahsiyetlerdir. Bu açıdan onların hayatları ve yaşadıkları dönem İslâm tarihi açısından önem arz etmektedir. Hal böyle olunca onların yapmış oldukları izdivaçlar, boşanmalar, eşlerinin hayatları, kabileleri ve çocukları merak edilen konulardan biri olmuştur. Biz de bu çerçevede Hulefâ-i Râşidîn'in evliliklerini ele almak suretiyle konuya katkı sunmayı hedefledik.

Tezimiz; giriş, dört bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Girişte tezin konusu, amacı, önemi ve yöntemi hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Hz. Ebû Bekir'in eşlerinden Kuteyle bint Abdüluzzâ, Ümmü Rûmân, Esmâ bint Umeys, Habîbe bint Hârîce ve kabileleri olan Âmir b. Lüey, Benî Kinâne, Has'am ve Hazrec incelenmiştir. İkinci bölümde ise Hz. Ömer'in eşlerinden Zeyneb bint Mazûn, Kureybe bint Es-Suğra, Ümmü Külsûm bint Cervel, Cemîle bint Sâbit, Âtike bint Zeyd, Ümmü Hâkim bint el-Hâris, Ümmü Külsûm bint Ali, câriyelerinden (Lüheyne, Fûkeyhe) ve kabileleri olan Cumah, Benî Mâhzûm, Huzâa, Evs, Benî Âdiyy, Benî Hâşim ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Hz. Osman'ın eşlerinden Rukiyye bint Muhammed (sav), Ümmü Külsûm bint Muhammed (sav), Fâhite bint Gazvân, Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr, Fâtıma bint Velîd b. Muğîre, Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn, Ramle bint Şeybe b. Rebîa, Nâile bint el-Ferâfisa, câriyesi (Zeynep bint Hayyan b. Ömer) ve kabileleri olan Kays-Aylân, Ezd, Fezâre, Benî Ümeyye, Kelb araştırma konusu yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise Hz. Ali'nin eşlerinden Fâtıma bint Muhammed (sav), Ümmü'l-Benîn bint Hizâm, Leylâ bint Mes'ûd, Esmâ bint Umeys, Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr, Ümâme bint Ebü'l-Âs, Muhayyât bint İmru'l-Kays, câriyelerinden (Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd, Havle bint Ca'fer) ve kabileleri olan Benî Kîlab, Temîm, Benî Tağlib, Benî Hanîfe, Sakîf ele alınmıştır.

Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları adı altında müstakil bir çalışma yapılmasa da Dört halife hakkında yazılan tezlerde ve eserlerde hanımlarıyla ilgili bölümlerdeki bilgilere sınırlı olarak yer verilmiştir. Biz ise tezimizin ana merkezinde Dört halifenin eşleri ve câriyelerinin hayatları, nesepleri ve kabilelerinin İslâm'dan önceki ve sonraki dönemlerdeki faaliyetlerine yer vererek çıkarımlar elde etmeye gayret ettik.

Yapılan araştırmamızın ortaya çıkmasında, oluşturulmasında ve tamamlanmasında emeği geçen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ'e teşekkür etmeyi borç bilirim. Ayrıca birikimlerinden yararlandığım Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki değerli hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Muhammed Fatih SEMİZ

HULEFÂ-İ RÂŞİDÎN'İN İZDİVAÇLARI
Muhammed Fatih SEMİZ
Sırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2023
Danışman: Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

ÖZET

Bu çalışmada, İslâm tarihinde Hulefâ-i Râşidîn olarak bilinen dört halifenin hanımlarının hayatları, nesepleri, kabileleri ve çocukları hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra dört halifenin eşlerinin ve kabilelerinin İslâm'dan önceki ve sonraki dönemlerde dinî, siyasî, iktisadî ve kültürel faaliyetleri ele alınmıştır.

Hulefâ-i Râşidîn'in dinî yaşantısı, eşleriyle olan münasebetlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Örneğin İslâm'a davetin başlamasından sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in eşlerinden bazıları Müslüman olmayı kabul etmemiştir. Bu durumdan rahatsız olan söz konusu halifeler, Müslüman olmayan eşlerini boşamıştır. Dört halifenin İslâm'ı benimseyen hanımları ise eşlerine halifelik öncesi ve sonrası dönemlerinde yardımcı olmuşlardır.

Yapılan araştırmanın neticesinde Hulefâ-i Râşidîn'in birden fazla evlilik gerçekleştirdiği ve bazılarının da câriye edindikleri görülmüştür. Hz. Ebû Bekir, tüm evliliklerini hür hanımlarla yapmış ve câriye edinmemiştir. Hz. Ebû Bekir, dört kez evlenmiş ve bu evliliklerinden üç kız, üç erkek olmak üzere toplamda altı çocuğu olmuştur. Hz. Ömer, Müslüman olmadan önce iki, Müslüman olduktan sonra beş olmak üzere yedi kez evlilik yapmış ve bu evliliklerinin haricinde iki câriye edinmiştir. Hz. Ömer'in sekiz erkek, beş kız toplamda on üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Hz. Osman, sekiz evlilik gerçekleştirmiş ve bu evliliklerinden üç kız, on üç erkek olmak üzere toplamda on altı çocuğu olmuştur. Hz. Osman, bu evliliklerinin yanı sıra birçok câriye de edinmiş ve sadece Zeynep bint Hayyan b. Ömer'in ismi tespit edilebilmiştir. Hz. Ali, dokuz evlilik gerçekleştirmiş ve bu evliliklerinden on beş erkek, beş kız olmak üzere yirmi çocuğu dünyaya gelmiştir. Hz. Ali, bu evlilikleri haricinde on dokuz câriye edinmiş ve câriyelerinden on üç çocuğu olmuştur. Dört halifenin evliliklerini gerçekleştirmesinde temel sebepler siyasi, dinî vb. faktörlerdir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Dört Halife, İzdivaç, Kabile, Nesep.

MARRIAGES OF THE HULAFÄ RASHİDİN
Muhammed Fatih SEMİZ
Şırnak University, Graduate Institute of Education
Department of Islamic History and Arts
M.A, February 2023
Advisor: Prof. Dr. Hüseyin GÜNEŞ

ABSTRACT

In this working, knowledge is given about the life, lineage, tribes and children of the spouses of the four caliphs known as Hulafa Rashidin in Islamic History. Furthermore, the religious, political, economic and cultural activities of the spouses and tribes of the four caliphs in the periods before and after Islam are discussed.

Hulafa Rashidin's religious life enabled him to figure his weddings accordingly. For instance, some of the spouses of the four caliphs did not admit become Muslims after the start of the Islamic call. Caliphs divorced their non-Muslim wives. The wives of the four caliphs, accepting Islam, helped their wives before and after the caliphate.

As a result of the study, it was seen that Hulafa Rashidin had more than one marriage and some of them have taken concubines. Abu Bakr made all his marriages with free women and did not have a concubine. Abu Bakr was married four times and had six children, three girls and three boys, from these marriages. Omar married seven times, twice before he became a Muslim and five later he became a Muslim, and had two concubines except that these marriages. Omar had a overall of thirteen children, eight boys and five girls. Osman had eight marriages and from these marriages he had a overall of sixteen children, three girls and thirteen boys. Moreover these marriages, Osman also acquired many concubines and only Zaynab bint Hayyan b. Omar's name has been finding. Ali had nine marriages and these marriages had a overall of twenty children fifteen boys and five girls. Except that these marriages of Ali, he had nineteen courtesans and had thirteen children from them. The main reasons for the marriage of the four caliphs were political, religious, etc. are factors.

Keywords: History of Islam, Four Caliphs, Marriage, Tribe, Lineage.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi.....	1
B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
HZ. EBÛ BEKİR'İN İZDİVAÇLARI	
1.1 Kuteyle bint Abdüluzzâ	4
1.2 Ümmü Rûmân	6
1.3 Esmâ bint Umeys.....	9
1.4 Habîbe bint Hârice.....	11
İKİNCİ BÖLÜM	
HZ. ÖMER'İN İZDİVAÇLARI	
2.1 Zeyneb bint Maz'ûn.....	15
2.2 Kureybe es-Suğrâ bint Ebû Ümeyye	15
2.3 Ümmü Külsûm bint Cervel	17
2.4 Cemîle bint Sâbit.....	19
2.5 Âtike bint Zeyd.....	20
2.6 Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm	22
2.7 Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib.....	23
2.8 Hz. Ömer'in Câriyeleri.....	26
2.8.1 Lüheyne	26
2.8.2 Fûkeyhe	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HZ. OSMAN'IN İZDİVAÇLARI

3.1 Rukiyye bint Muhammed (sav)	27
3.2 Ümmü Külsûm bint Muhammed (sav)	30
3.3 Fâhite bint Gazvân.....	32
3.4 Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr	34
3.5 Fâtıma bint Velîd b. Muğîre.....	35
3.6 Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn	36
3.7 Ramle bint Şeybe b. Rebîa	37
3.8 Nâile bint el-Ferâfisa.....	38
3.9 Hz. Osman'ın Cârîyesi.....	42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. ALİ'NİN İZDİVAÇLARI

4.1 Fâtıma bint Muhammed (sav)	44
4.2 Ümmü'l-Benîn bint Hizâm	50
4.3 Leylâ bint Mes'ûd	51
4.4 Esmâ bint Umeys.....	52
4.5 Ümâme bint Ebü'l-Âs.....	53
4.6 Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd	54
4.7 Muhayyât bint İmru'l-Kays	56
4.8 Hz. Ali'nin Cârîyeleri.....	56
4.8.1 Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr	56
4.8.2 Havle bint Ca'fer.....	57
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA	61

KISALTMALAR

(sav)	:Sallallâhu aleyhi ve sellem
H.z.	:Hazreti
thk.	:Tahkik
ed.	:Editör
çev.	:Çeviren
t.y.	:Tarih yok
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:Ve benzeri
MS	:Milâttan Sonra

GİRİŞ

İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in (sav) vefatıyla başlayıp Hz. Ali'nin şehadetiyle sonlanan döneme Hulefâ-i Râşidîn dönemi denir. Bu çalışmada Hulefâ-i Râşidîn'in gerek Câhiliye döneminde gerek Müslüman olduktan sonra ve gerekse de halifelik dönemlerinde yaptıkları evlilikler ele alınmıştır. Bunun yanı sıra dört halifenin eşlerinin hayatları, nesepleri ve kabileleri hakkında da bilgiler verilmiştir.

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra iktidara gelen dört halifenin eşleri ve kabilelerinin İslâm'dan önceki ve sonraki dönemlerde faaliyetleri, Halifelerin câriye edinip edinmedikleri, kaç tane çocukları olduğu ve Hz. Peygamber'in (sav) kızlarıyla evliyken başka evlilikler gerçekleştirip gerçekleştirmediklerinin tespiti araştırmamızın konusu olmuştur. Araştırma konumuzdaki halifeler değişik açılardan değerlendirilmişlerdir. Ancak evlilikleri hakkında fazla çalışma yapılmadığından bu konu hakkında çalışma yapmayı uygun gördük. Bu araştırma, dönem olarak Hz. Peygamber (sav) ve Hulefâ-i Râşidîn dönemini kapsamaktadır.

Araştırmamızın konusu Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları olmakla beraber kadının toplumdaki yeri, dönemin aile ve kabile yapısı, Hulefâ-i Râşidîn'in eşleri bağlamında tespit edilmeye gayret edildi.

Bu tezin amacı, Hulefâ-i Râşidîn'in eşlerinin hayatları hakkındaki bilgileri başta temel eserler olmak üzere birçok eserden istifade ederek tespit etmek, Halifelerin eşlerinin mensubu olduğu kabileleri ortaya koymak, Halifelerin eşleriyle olan münasebetlerini araştırmak ve İslâm tarihine etkilerini bilimsel metotlarla incelemeye çalışmaktır. Bunun yanı sıra dört halifenin eşlerinin nesepleri ve kabileleri hakkında yeri geldikçe konuyu tamamlayıcı bilgiler verilecektir.

Hulefâ-i Râşidîn dönemi İslâm tarihi açısından oldukça önemli görülen bir dönemdir. Bu açıdan halifelerin yapmış oldukları izdivaçlar en az hayatları kadar mühimdir. Biz de tezimizde Hulefâ-i Râşidîn'in siyasî faaliyetlerinin dışında eşleriyle olan münasebetleri, eşlerinin hayatları, nesepleri ve çocukları üzerinde durmaya çalışacağız. Hulefâ-i Râşidîn'in eşleri müstakil bir çalışma olarak ele

alınmadığından dört halifenin eşlerini topluca ele alınmasının literatüre fayda sağlaması hedeflenmektedir.

B. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Çalışmamızı genel başlıklar altında toplayıp konu bütünlüğünü sağlayarak objektif bir bakış açısıyla hazırlamaya gayret ettik.

Dört halifenin aynı kabileye mensup olan eşlerinin kabileleri hakkında bilgi verirken ilk geçtiği yerde anlatıp sonraki ilgili yerlerde tekrara gerek duyulmadığı için bir kez bahsettik. Ele aldığımız eserlerin künyelerini ilk defa kullanıldığı yerde tam olarak verdik, sonraki kullanımlarda ise yazarın ve eserin ismini kısaltıp meşhur kullanımıyla zikrettik. İlk dönem kaynakların kullanımında kronolojik sıralamayı göz önünde bulundurarak daha eski eserleri başta vermek suretiyle rivayetleri tasnif ettik. Tezimizde geçen rivayetlerden bahsederken önceliğimiz ilk dönem kaynaklarından dipnot vermek olsa da yerine göre günümüz eserlerinden de istifade ettik. Yabancı kelimeleri cümle içinde açıklamaktan ziyade dipnotta verdik. Ayrıca isim, imlâ ve kısaltmaları Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayınlanan İslâm Ansiklopedisi'ndeki yazım ve imlâ kurallarını esas alarak aktardık.

Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları başlıklı tezimiz bir biyografi çalışması olmakla birlikte hayatlarını ele aldığımız Dört halifenin hanımları ve kabilelerinin yaşadıkları dönemlerdeki ilişkili oldukları olayları ve etkilerini çalışmamızın üslubuna uygun olarak değerlendirmeye gayret ettik. Daha çok ilk dönemde yazılan ana kaynaklardan faydalanmaya çalıştık. Öncelikle Tarih, Tabâkat, Terâcim ve Ensâb türü kaynaklardan istifade ettik. Bununla birlikte konuyla ilgili yazılmış tetkik eserler, kitap, tez, makale, sempozyum bildirisi ve ansiklopedi maddelerinden de yararlandık.

İstifade ettiğimiz kaynakların başında tabâkat ve terâcim eserleri içerisinde önemli bir konumda olan İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*¹ adlı eseri yer almaktadır. Genel olarak sahâbe biyografilerinden oluşan bu kaynak, İslâm'ın ilk iki asrında biyografi çalışmaları içinde başvuru en önemli eserlerden biridir. Biz de Tabakât'ta farklı bölümlerde olan hanım sahabenin hayatları, kabileleri, aileleri ve çocuklarından ilgili yerlerde istifade ettik.

¹ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1990)

Hulefâ-i Râşidîn'in eşleri ve kabilelerinin nesepleri hakkındaki bilgilerden yararlanmak için daha çok Belâzürî'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*² adlı eserine başvurduk.

Bunun yanı sıra siyer kitapları, istifade ettiğimiz eserler arasındadır. İlk dönem İslâm Tarihi incelemelerinde, Hz. Peygamber (sav) ve Hulefâ-i Râşidîn dönemine en yakın olanlar diğerlerine nispeten daha mühim olduğu için daha çok ilk dönem siyer eserlerine başvurduk. Bunlar içerisinde de İbn İshak'ın *es-Sîretü İbn İshak*³ adlı eseri yararlandığımız eserler arasındadır.

Konumuzla ilgili olarak istifade ettiğimiz benzer çalışmalar şunlardır:

Hüseyin Güneş'in, *Hz. Osman*⁴ adlı eserinde Hz. Osman'ın eşleri ve çocuklarından istifade edilmiştir.

Ömer Sabuncu'nun, *Hz. Ebû Bekir*⁵ adlı eserinde Hz. Ebû Bekir'in câhiliye ve İslâm döneminde evlendiği hanımlarından yararlanılmıştır.

İsmail Kaya'nın, *Hz. Ömer ve Ailesi*⁶ adlı Yüksek Lisans Tezinin ikinci bölümünde Hz. Ömer'in hanımları hakkındaki bilgiler değerlendirilmiştir.

Murat Akarsu'nun, *Hilafetine Kadar Hz. Osman*⁷ adlı Yüksek Lisans Tezinin birinci bölümünde Hz. Osman'ın evlilikleri ve çocukları üzerine yapılan çalışmadan yararlanılmıştır.

² el-Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1996).

³ İbn İshak, *es-Sîretü İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978).

⁴ Hüseyin Güneş, *Hz. Osman* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020).

⁵ Ömer Sabuncu, *Hz. Ebû Bekir*, ed. Adnan Demircan - Şaban Öz (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020).

⁶ İsmail Kaya, *Hz. Ömer ve Ailesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

⁷ Murat Akarsu, *Hilafetine Kadar Hz. Osman* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1993).

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. EBÛ BEKİR'İN İZDİVAÇLARI

Hiz. Ebû Bekir, Câhiliye devrinde Kuteyle bint Abdüluzzâ ve Ümmü Rûmân ile İslâmiyet'i kabulüyle birlikte Esmâ bint Umeys ve Habîbe bint Hârice ile izdivaç gerçekleştirdi.⁸ Bu evlilikler neticesinde doğan çocuklarından üçü Câhiliye döneminde üçü de İslâm döneminde dünyaya geldi. Hiz. Peygamber'in (sav) vefatının ardından dünyaya gelen Ümmü Külsûm dışındaki bütün çocukları sahâbe oldu.⁹ Hiz. Ebû Bekir'in bir rivayete göre beşinci evlilik yaptığı zikredilmiş ve konuyla ilgili olarak Hiz. Âişe şöyle demiştir:

*“Ebû Bekir, Kelb kabilesinden Ümmü Bekir ile evlendi ve hicret ederken onu boşadı. O da amcasının oğluyla evlendi.”*¹⁰

Daha sonra konunun ihtilâflı bulunması sebebiyle Hiz. Ebû Bekir'in Ümmü Bekir ile yaptığı izdivaca ihtiyatlı yaklaşmıştır.¹¹ Hiz. Ebû Bekir, tüm izdivaçlarını hür hanımlarla yapmış ve câriye edinmemiştir.

1.1 Kuteyle bint Abdüluzzâ

Kuteyle bint Abdüluzzâ, Kureyş kabilesinin içinde yer alan Âmir b. Lüey kabilesinden olup nesebi Kuteyle bint Abdüluzzâ b. Abdülesad b. Nasr b. Mâlik b. Hasl b. Âmir b. Lüey'dir. Kuteyle'nin babası Abdüluzzâ b. Abdülesad'dır.¹² Annesi ve doğum tarihi ise belli değildir.

⁸ Sabuncu, *Hiz. Ebû Bekir*, 64.

⁹ İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 4/56.

¹⁰ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Heyet (Mısır: el-Matba'atü'l-Kübrâ, 1893), 5/65.

¹¹ Hakan Temir, “Ebû Bekir”, ed. Ali Aksu (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, 2019), 34-35.

¹² İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed Bucaviy (Beyrut: Dâru'l-cîl, 1992), 4/1781.

Kuteyle bint Abdüluzzâ'nın kabilesi olan Benî Âmir b. Lüey'in atası kabileye ismini de veren Âmir b. Lüey'dir. Âmir'in nesebi, Âmir b. Lüey b. Ğalib b. Fihri b. Mâlik'tir. Kabilenin nesebi Adnân'a kadar dayanır. Âmir'in, Hısl ve Maîs isminde iki oğlu vardır.¹³ Âmir b. Lüey oğulları Kureyş kabilesi içerisinde sayı bakımından kalabalık ailelerdendir. Âmir b. Lüey oğulları, Mekke yönetiminin görev paylaşımında Abdüddâroğulları ile Abdümenâfoğulları arasında yaşanan kavgada tarafsız kalmıştır.¹⁴

Âmir b. Lüey oğulları, Hz. Peygamber'in (sav) İslâm davetini ilk başta kabul etmeyip İslâm'a ve Müslümanlara karşı düşmanca tavır aldı. Kabilenin içinde az da olsa Hz. Peygamber'in (sav) davetini kabul edenlerde oldu.¹⁵ Bu isimler şunlardır: Abdullah b. Ümmü Mektûm¹⁶, Amr b. Abdüvedd, Sekrân b. Amr, Süheyl b. Amr, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh.¹⁷

Hz. Ebû Bekir, Kuteyle'yle 593 yılında evlenmiş ve İslâmiyetin ilk yıllarında kesin olarak bilinmeyen tarihte Müslüman olmadığı için hanımını boşamıştır.¹⁸ Kuteyle'nin Hz. Ebû Bekir'le evliliğinden Esmâ ve Abdullah adında iki çocuğu olmuştur.¹⁹ Kuteyle hakkında yapılan araştırmalar sonucunda Hz. Ebû Bekir'den önce birisiyle evlenmediği görülmüştür. Bu izdivacın yapılmasının amacı aile kurumunun oluşturulmasının yanı sıra siyasî bir evlilik olarak da değerlendirilmiştir. Çünkü Kureyş kabilesinin kudretli aşiretlerinden Kureyş el-Bitah'tan olan Âmir b. Lüey'le Kuteyle'nin akrabalığı vardı. Bu durum kuşkusuz Hz. Ebû Bekir'in Mekke yönetiminde söz sahibi olmasını daha da güçlendirmiştir. Kuteyle, bir rivayete göre Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olmuş ve Müslüman olduktan sonra ismi, künyesi değiştiği için sonraki hayatıyla ilgili bilgiler tespit edilememiştir.²⁰

¹³ Zübeyrî, Mus'ab b. Abdullah, *Nesebü Kureyş*, thk. E. Lévi Provençal (Kahire: Dârü'l-Muarafe, t.y.), 412.

¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/63.

¹⁵ Ahmet Önkal, "Âmir b. Lüey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1991), 3/66.

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/205.

¹⁷ Önkal, "Âmir b. Lüey", 3/66.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/198.

¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/126.

²⁰ Temir, "Ebû Bekir", 36-38.

Müfessirler ve İslâm tarihçileri, Kuteyle bint Abdüluzzâ'yı iki âyetin sebebi nüzûlüyle ilişkilendirdiler.²¹ Rivayete göre Kuteyle, kazâ umresi esnasında Esmâ bint Ebû Bekir'e gitti. Kızına kuru üzüm, yağ ve bir çeşit akasya çiçeğini hediye etmek istedi. Esmâ, annesinin verdiği hediyeyi kabul edip etmeme konusunda tereddüt yaşadı. Yaşadığı bu hadiseyi kardeşi Âişe'ye haber vererek ne yapması gerektiğini Hz. Peygamber'e (sav) sormasını rica etti.²² Resûlullah (sav), Esmâ'nın durumu hakkında şöyle buyurdu:

*“Kuteyle'yi evine alsın ve hediyesini kabul etsin.”*²³

Ardından şu âyetler indi:

*“Allah, din konusunda sizinle savaşmamış ve sizi yurduunuzdan çıkarmamış olan kimselere iyilik etmenizden ve onlara adaletle davranmanızdan sizi nehyetmez (yasaklamaz). Muhakkak ki Allah, adaletli olanları (adaletle davrananları) sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*²⁴

1.2 Ümmü Rûmân

Ümmü Rûmân, Benî Kinâne kabilesinden olup nesebi Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir b. Abdîşems b. Attâb b. Uzeyne b. Dühmân b. Hâris b. Ğanm b. Mâlik b. Kinâne'dir. Başka bir rivayette Ümmü Rûmân'ın nesebi Ümmü Rûmân bint Âmir b. Umeyra b. Zuhl b. Dühmân b. el-Hâris b. Ğanm b. Kinâne şeklinde geçer. Ümmü Rûmân'ın babası Âmir b. Uveymir'dir.²⁵ Annesi ve doğum tarihi hakkındaki bilgiler tespit edilememiştir.

Ümmü Rûmân'ın asıl ismi Zeyneb'tir. Ümmü Rûmân künyesiyle meşhur olduğu için asıl ismi pek bilinmemektedir.²⁶ İbn Hacer'e göre Ümmü Rûmân, Zeyneb isminin haricinde “Va'le (وعلة)” adıyla da anılmıştır.²⁷

²¹ İbn Asâkir, Ali b. Hasan, *Tarihü Dimaşk*, thk. Amr b. Ğarâme (Beirut: Dâru'l Fikr li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1995), 69/16.

²² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/198.

²³ İbn Asâkir, *Tarihü Dimaşk*, 69/16.

²⁴ Mümtehhine, 60/8-9.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/126.

²⁶ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 1955), 2/299.

²⁷ İbn Hacer el-Askalâni, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî Sahîh-i Buhârî Şerhi*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beirut: Dâru'l Marife, 1959), 6/596.

Ümmü Rûmân'ın mensubu olduğu Benî Kinâne'nin atası Kinânedir. Hz. Muhammed'in (sav) 14. kuşaktan atası olan Kinâne'nin soyu silsile olarak Adnân'a kadar²⁸ Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar şeklindedir.²⁹

Benî Kinâne, Câhiliye devrinde putlara tapan bir kavim olmuştur.³⁰ Hz. Peygamber (sav), İslâm davetini başlatmasının ardından onlara temsilci göndermiştir. Resûlullah (sav) Benî Kinâne'den gelen heyete namaz kılmaları ve zekât vermeleri halinde kendilerini himaye edeceğini söylemiştir.³¹ İslâmiyet, Arap yarımadasında yayılırken Benî Kinâne o zamanlar Mekke civarında bulunan Huzeyl ve Esed kabilelerinin olduğu bölgede yaşamını sürdürüyordu.³²

İslâm daveti gelmeden önce Benî Kinâne kabilesi, Bekir b. Abdümenât boyu ve Huzâa kabilesi ortak bir karara vararak Mekke'nin yönetiminden sorumlu olan Cürhümlüler'in kendileriyle birlikte hareket etmesini sağladı. Bunun yanı sıra Benî Kinâne kabilesi, Fihri b. Mâlik yönetiminde Kâbe'yi Mekke'den Yemen'e taşıma fikrini ortaya attı. Buradan da anlaşıldığı gibi Benî Kinâne'nin Mekke yönetiminde ne kadar etkin olduğunu söyleyebiliriz. Benî Kinâne kabilesi siyasî liderliklerinin yanı sıra askeri faaliyetlerde de ön plana çıkmıştır. Örneğin Benî Kinâneliler komşusu olan Himyerîler'le Kâbe'nin taşınması mevzusunda sorun yaşamış ve bu sorun savaş haline dönüşmüştür. Benî Kinâne, Himyerîler'le olan harbi kazanmış ve bu galibiyetin neticesinde Mekke'deki şöhretlerini artırmıştır. Benî Kinâne ilerleyen süreçte Fihri b. Mâlik'in torunlarından olan Kusay b. Kilâb'ın Mekke'nin yönetimini ele geçirmek için Huzâalılar'la yaptığı savaşta Kusay'a destek vermiştir.³³

Hz. Peygamber (sav) bir defasında şöyle buyurdu:

*"Allah İbrâhim'in çocuklarından İsmâil'i, İsmâiloğulları'ndan Benî Kinâne'yi, Kinâne'den Kureys'i, Kureys'ten Benî Hâşim'i ve onlar içinden beni elçi olarak seçti."*³⁴

²⁸ İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, t.y. , 1.

²⁹ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 33.

³⁰ İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Ümeyye el-Bağdâdî, *el-Muhabber*, thk. Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye (Beyrut: Darü'l-Afaki'l-Cedide, 1942), 318.

³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/213.

³² Cevad Ali, *el-Mufassal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm* (Dârü's-Sâki, 2001), 8/123.

³³ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/113-114.

³⁴ et-Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre, *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmi, 1996), 6/5.

Ümmü Rûmân, Hz. Ebû Bekir'den önce Abdullah b. Hâris ile evlenmişti. Ümmü Rûmân'ın bu evlilikten Tufeyl isminde bir oğlu oldu. Ümmü Rûmân, Müslüman olmadan önce eşiyle birlikte Yemen bölgesinde bulunan Serât'tan Mekke'ye gelmişti. Mekke'ye geldiklerinde Hz. Ebû Bekir'le anlaşma yapıp onun himayesinde burada yaşadılar. Abdullah b. Hâris vefat edince Ümmü Rûmân, Hz. Ebû Bekir ile tarihi tespit edilemeyen bir yılda evlendi. Ümmü Rûmân, Hz. Ebû Bekir'le evlendikten sonra Müslüman oldu. Ümmü Rûmân'ın Hz. Ebû Bekir ile izdivacından Abdurrahman ve Âişe isminde çocukları dünyaya geldi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (sav) ile Medine'ye hicret ettikten sonra hanımı Ümmü Rûmân ve çocukları Hz. Peygamber'in (sav) ailesiyle birlikte Medine'ye hicret etti.³⁵

Hz. Âişe'nin İfk olayından sonra hüznü olduğu dönemde Ümmü Rûmân, kızının yanından hiç ayrılmamıştır. O, kızının hem çok güzel hem de eşi Hz. Muhammed (sav) tarafından çok sevildiğini zikrederek kızını teselli etmiştir.³⁶

Ümmü Rûmân'ın hicretin beşinci (626-627) yılında Hz. Peygamber'den (sav) sonra vefat etmiş olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Ancak kaynaklarımızın büyük bir çoğunluğuna göre o, hicretten altı yıl sonra Zilhicce ayında Medine'de vefat etmiştir.³⁷ Hz. Peygamber (sav), faziletli bir hanım olarak nitelendirdiği Ümmü Rûmân'ı hayırla yâd etmiş ve vefat ettiğinde mezarına inerek kendisini defnetmiştir.³⁸ Hz. Peygamber (sav), Ümmü Rûmân'ın dışında Hz. Hatice ve Fâtıma b. Esed'in de kabrine inerek defin işlemlerine yardımcı olmuştur.³⁹ Hz. Peygamber (sav) Ümmü Rûmân'ı kabre koyarken şöyle dua etmiştir:

*"Allah'ım! Ümmü Rûmân'ın Senin ve Peygamberinin uğrunda ne sıkıntılar çektiğini en iyi Sen bilirsin."*⁴⁰

³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/216.

³⁶ el-Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *et-Târihu'l-Evsat*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâid (Kahire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 1977), 1/38.

³⁷ Süheylî, Abdurrahmân b. Abdullâh b. Ahmed, *er-Ravdü'l-Ünüf fî Şerhi's Sireti'n-Nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm es-Selâmî (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000), 7/34.

³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/216.

³⁹ es-Semhûdî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* (Beirut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1998), 3/86.

⁴⁰ Süheylî, *er-Ravdü'l-Ünüf*, 7/34.

1.3 Esmâ bint Umeys

Esmâ bint Umeys, Has'am kabilesinden olup nesebi Esmâ bint Umeys b. Mead b. Teym b. Hâris b. Kâ'b. Mâlik b. Kuhafe b. Âmir b. Mâlik b. Nesr b. Vehb'dir.⁴¹

Esmâ'nın babası Umeys b. Mead (Ma'd), annesi Havle bint Avf'dir.⁴² Havle bint Avf, meşhur damatları olan bir kaynana olarak tanınır. Hz. Muhammed'in (sav) eşlerinden Meymûne bint Hâris, Hz. Abbas'ın eşi Ümmü'l-Fadl Lübâbe ve Selmâ bint Umeys Havle bint Avf'ın kızlarıdır.⁴³

Esmâ'nın mensubu olduğu Benî Has'am kabilesinin atası olan Has'am'ın gerçek ismi Eftel'dir. Eftel'e, Has'am lakabı verilmesinin sebebi kurban edilen bir hayvanın kanını yüzüne, ellerine ve vücuduna sürmesinden kaynaklanır. Has'amlılar'ın kökeni birden fazla kabilenin birleşmesiyle oluşmuştur. Has'amlılar'ın lideri As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrîk bir gün Hz. Peygamber'in (sav) yanına giderek Müslüman oldu. Ardından iki taraf arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşmaya göre; kan davası artık güdülmeyecek ve toprak sahipleri hakkında bazı vergilendirmeler getirilecektir. Has'am kabilesi As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrîk'in Müslüman olmasıyla birlikte İslâmiyet'i benimsemiştir.⁴⁴

Hz. Peygamber, (sav) Dârülerkam'da tebliğ faaliyetlerine başlamadan önce Esmâ bint Umeys Müslüman oldu.⁴⁵ Esmâ, Habeşistan'a eşi Ca'fer b. Ebû Talib'le gitti. Abdullah, Muhammed ve Avn isminde üç oğlunu Habeşistan'da doğurdu.⁴⁶ Bir seferinde Esmâ bint Umeys, Resûlullah'a (sav):

"Ya Resûlallah! Bazıları bizim muhacir olmadığımızı söylüyorlar." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), Esmâ'ya:

*"Bunu söyleyenler yalan söylemiştir. Sizin için iki hicret vardır: Sizler hem Necâşî'ye, hem de bana hicret ettiniz."*⁴⁷

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/223.

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/217.

⁴⁴ Hüseyin Algül, "Has'am", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1997), 16/281.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219.

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219.

⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219-220.

Esmâ, Habeşistan'a hicret etmek için katıldığı deniz seferi sayesinde el-Bahriyye (denizci kadın) lakabıyla da bilinir. Habeşistan'a vardıktan sonra Abdullah adında bir çocukları dünyaya geldi. Aynı gün Habeşistan kralı Necâşî'nin de oğlu dünyaya geldi. Necâşî'nin yeni doğan çocuğunu da emziren Esmâ, böylelikle sütannelik görevini de üstlenerek Habeşliler ile Müslümanlar arasındaki dostluk bağına güçlendirdi.⁴⁸ Esmâ ve Ca'fer'in Habeşistan'da Abdullah haricinde bir de Avn adında oğlu dünyaya geldi.⁴⁹

Hayber'in fethiyle Habeşistan'dan Medine'ye dönen Ca'fer b. Ebû Talib ve ailesinin birlikteliği uzun sürmedi. Ca'fer, hicretin sekizinci (630) yılında Cemâziyelevvel ayında Mûte'de şehit düşerek eşi Esmâ'yı dul bıraktı.⁵⁰ Esmâ, Ca'fer'in şehit olduğu günden şöyle bahsetti:

“O gün ben kırk deriyi tabakladım, hamurumu yoğurdum, çocuklarımın yüzlerini yıkadım ve onlara koku sürdüm. Bu sırada Resûlullah (sav) yanıma vardı ve “Ca'fer'in çocukları nerede?” diye sordu. Çocuklarımı Resûlullah'ın (sav) yanına getirdim. Resûlullah (sav) onları kucaklayıp kokladı. Gözleri yaşardı ve ağladı. Bunun üzerine ben “Ey Allah'ın Resûlü! Ca'fer ile ilgili bir haber mi size ulaştı?” diye sordum. Hz. Peygamber (sav), “O, bugün şehit edildi.” dedi. Bu haberi duyunca ben kalktım ve çığlık attım/feryat ettim. Yanımdaki kadınlar etrafımda toplandılar. Resûlullah (sav), “Ey Esmâ! Kötü söz söyleme ve göğsüne vurma” dedi. Ardından Resûlullah (sav), kızı Fâtıma'nın yanına gitti. Fâtıma “Vay Amcacığım!” diye ağlıyordu. Resûlullah (sav) ise “Ca'fer gibi kişiler üzerine ağlayanlar ağlasın” dedi. Resûlullah (sav) “Ca'fer'in ailesine yemek yapın. Zira kendileri meşguldürler.”⁵¹

Esmâ bint Umeys'in 40 deriyi tabaklamasından maharetli bir hanım olduğu anlaşılıyor. Çünkü derinin tabaklanması fiziksel güç gerektiren ve kolayca yapılması mümkün olmayan bir uğraştır. Esmâ, dericilik işinin yanı sıra Habeşistan'da öğrendiği kadarıyla Hz. Fâtıma'ya veya Zeyneb bint Cahş'a sandık yapmış ve nazardan sık sık hastalanan Ca'fer'den olan çocuklarına Hz. Peygamber'den (sav) izin alıp rukye⁵² uygulamıştır.⁵³

⁴⁸ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1990), 1/301.

⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219.

⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/219.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/220.

⁵² Rukye, sözlükte “yukarı çıkmak; okuyup üfleyerek tedavi etmek” anlamlarına gelir. Terim olarak ise “şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü okuyup üflemek” anlamında kullanılır.

Esmâ bint Umeys, Ca'fer b. Ebû Talib'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir ile hicretin sekizinci (630) yılında Huneyn savaşının yaşandığı günlerde evlendi.⁵⁴

Bu izdivaçtan Muhammed adında bir erkek çocukları dünyaya geldi.⁵⁵ Esmâ, veda haccına giderken Zülhuleyfe'de oğlunu doğurdu. Hz. Ebû Bekir, Esmâ'nın geri gitmesini istese de Hz. Peygamber (sav):

“Yıkansın sonra ihrama girsin.” buyurmuştur.⁵⁶

Hz. Ebû Bekir, vefat etmeden önce Esmâ bint Umeys'e kendisini yıkamasını vasiyet etmişti. Tek başına yapmaya gücü yetmezse oğlu Abdurrahman'dan yardım almasını istedi.⁵⁷

Esmâ, Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilafet günlerine de şahit olmuştur. O, ayrıca Hz. Ali ile evlenmiştir.⁵⁸ Esmâ, oğlu Muhammed b. Ebû Bekir'in Mısır'daki vefatı üzerine çok üzülmüş⁵⁹ ve oğlunun vefatından iki yıl sonra 659-660 yılında vefat etmiştir.⁶⁰

1.4 Habîbe bint Hârice

Habîbe bint Hârice, Hazrec kabilesinden olup nesebi Habîbe bint Hârice b. Zeyd b. Züheyr b. Mâlik b. İmru'l-Kays b. Mâlik b. Sa'lebe b. Kâ'b b. Hazrec'dir.⁶¹

Başka rivayetlerde adının Müleyke olduğu rivayet edilse de Habîbe bint Hârice ismi daha ön plana çıkmıştır.⁶² Habîbe'nin babası Hârice b. Zeyd, Medine'de Hz. Peygamber'e (sav) ilk inananlardan ve 2. Akabe biatinde yer alan sahâbîlerdendir. Annesinin ismi Hüzeyle bint Utbe b. Amr'dır.⁶³

⁵³ Yaşar Kandemir, “Esmâ bint Umeys”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2005), 11/422.

⁵⁴ İbn Tıktakâ, Ebû Ca'fer, Safiyyüddîn *el-Fahrî*, thk. Abdülkâdir Muhammed Mayu (Beyrut: Darül-Kalemil-Arabi, 1997), 93.

⁵⁵ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-umem ve'l-Mülûk*, (Beyrut: Dâru't-Terâs, 1967), 3/426.

⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/220.

⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/152.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavız (Darul Kütübil-İlmiyye, 1994), 7/12.

⁵⁹ İbn Hacer el-Askalâni, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcut - Ali Muhammed Muavız (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1994), 8/16.

⁶⁰ Kandemir, “Esmâ bint Umeys”, 11/423.

⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/337.

⁶² İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn, *Câmiu'l-Usul fî Ehâdisi'r-Resûl*, thk. Beşir Uyûn (Dârü'l-Fikr, t.y.), 12/326.

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/269.

Habîbe bint Hârice'nin kabilesi olan Hazrec'in Kahtân'a kadar nesebi Hazrec b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykıya b. Âmir Maüssema b. Hârise b. İmru'l-Kays b. Sa'lebe b. Mazin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân şeklindedir.⁶⁴

Hazrec kabilesi ilk olarak Yemen'de yaşamıştır. Ardından Hazrecliler Yesrib'e (Medine'ye) göç etmiştir. Hazrec kabilesinin soyu Evs kabilesi gibi Kahtân'ın Kehlân boyundan gelir.⁶⁵ Nesep olarak Evs ve Hazrec aynı baba da birleşir. Hazrec kabilesinin soyu Hârise b. Sa'lebe'den gelir. Anneleri Arap olmasından dolayı Kayle olarak da bilinir.⁶⁶

Hazrec'in atası olan Amr b. Âmir'in, eşi Zarîfe'den 13 çocuğu dünyaya geldi. Amr b. Âmir'in çocuklarından olan Sa'lebe b. Amr ve ailesi Arim Selin'den sonra Tihâme ve Yesrib'e göç etti. Sa'lebe'nin vefatının ardından kabile reisi Hârise b. Sa'lebe oldu. Hârise'den sonra Ezd kabilesi Evs ve Hazrec olarak ikiye bölündü.⁶⁷

MS 2. yy'da Yesrib şehrine geldiği bilinen Hazrec kabilesi, ilk başta Yahudiler ve Evsliler'le barış içinde yaşadı. Ancak daha sonra Yahudiler, bu iki kabile arasına fitne soktu. Oluşan fitnenin neticesinde Hazrec ve Evs kabilesi uzun süre devam eden savaşlar yaşadı. Bu durum iki kabilenin de zayıflamasına ve Yahudiler'in güçlenmesine neden oldu.⁶⁸ Hazrec'in Evsliler'le yaptığı son savaş Buâs'tır. Bu savaşta Hazrec kabilesi yenildi. Savaş sonrasında Hazrecliler Mekke'ye gidip Hz. Peygamber (sav) ile görüşerek Akabe biatlarını gerçekleştirdiler.⁶⁹ Hazrec kabilesinin Câhiliye döneminde taptığı putun ismi Menât'tır.⁷⁰

Hz. Ebû Bekir, Medine'ye hicret ettikten sonra son izdivacını Habîbe'yle gerçekleştirdi.⁷¹ Hz. Ebû Bekir'in bu izdivacı gerçekleştirmesinin en önemli sebeplerinden biri Habîbe'nin babası ve ağabeğiyle olan yakın ilişkisidir. Baba-oğul her koşulda Hz. Ebû Bekir'i destekledi. Hz. Ebû Bekir ile Habîbe bint Hârice'nin ne

⁶⁴ ez-Ziriklî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed, *el-A'lâm* (Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002), 2/304.

⁶⁵ Murat Sözen, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 7.

⁶⁶ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/332.

⁶⁷ Sözen, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*, 11.

⁶⁸ Sözen, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*, 12.

⁶⁹ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, 5/30.

⁷⁰ İbnü'l-Kelbî, Ebû'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr, *Kitabü'l-Esnâm*, thk. Ahmet Zekî Paşa (Kahire: Dârü'l Kütübil-Mısriyye, 2000), 14.

⁷¹ Yâkût el-Hamevî, *Mucemü'l-Büldân* (Beirut: Dârü's-Sadr, 1995), 3/265.

zaman evlendikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte hicretin ilk yıllarında izdivacın gerçekleştiği düşünülmektedir. Hz. Ebû Bekir'in, Habîbe bint Hârice'den Ümmü Külsûm adında kızı dünyaya geldi.⁷²

Hz. Ebû Bekir, vefat etmeden önce eşinin hamile kaldığını öğrenince kızı Âişe'ye mirasının taksimi hakkında bilgi verdi.⁷³ Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra dul kalan Habîbe, Hazrec kabilesinden Hubeyb b. İsâf ile evlendi.⁷⁴ Bu evlilikten sonra Habîbe'nin ne yaptığı ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

⁷² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/421.

⁷³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/83.

⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/269.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN İZDİVAÇLARI

Hiz. Ömer, Câhiliye ve İslâm döneminde olmak üzere toplam yedi kez evlenmiş bu izdivaçlarının haricinde iki tane de câriyesi olmuştur. Hiz. Ömer, hayattayken eşlerinden bazıları vefat etmiş bazılarını da bizzat kendisi boşamıştır. Söz konusu hanımların isimleri şöyledir:

Zeyneb bint Maz'ûn, Kureybe bint Ebû Ümeyye el-Mahzûmî, Ümmü Külsûm bint Cervel, Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm, Cemîle bint Âsım b. Sâbit b. Ebû Aklah, Atîke bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib. Hiz. Ömer, Zeyneb bint Maz'ûn, Kureybe bint Ebû Ümeyye ve Ümmü Külsûm bint Cervel ile Müslüman olmadan önce evlenmiştir. İslâmiyeti benimsedikten sonra onları boşamıştır. Hiz. Ömer'in Yemen asıllı câriyelerinden Lûheyeye Abdurrahman'ı, Fûkeyhe Zeyneb'i doğurduğu için her ikisi ümmü veled statüsüne yükselmiş ve çocuklarından ötürü tarih kaynaklarında isimleri kayda geçmiştir. Dolayısıyla Hiz. Ömer, çocuk sahibi olmayan ve onun için kaynaklarda kayda geçmemiş başka cariyeleri de vardır. Hiz. Ömer'in câriyeleri de dâhil olmak üzere bütün eşlerinden 13 çocuğu dünyaya gelmiştir.⁷⁵ Safiyye ismindeki kızının annesinin kim olduğu bilinmemektedir.⁷⁶ Söz konusu kadın, muhtemelen câriye olması hasebiyle ismi kayıtlara geçmemiş ve unutulmuştur. Diğer bir kızı Âsiye'nin de annesi tespit edilememiştir. Hiz. Muhammed (sav) Âsiye'nin adını daha sonraları Cemîle olarak değiştirmiştir.⁷⁷

Hiz. Ömer, bu izdivaçlarının dışında bazı hanım sahâbîlerle de evlenmek istemiş fakat olumlu karşılanmamıştır. Örneğin Hiz. Ömer, Hiz. Ebû Bekir'in kızı

⁷⁵ İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ el-Hafız, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîri (Dârü'l İhyai't-Türasi, 1988), 7/156-157.

⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/172.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/56.

Ümmü Külsûm'e talip olduğunda Ümmü Külsûm, kendisinin kadınlara karşı sert olduğunu söylemiş ve bu isteğini reddetmiştir.⁷⁸

2.1 Zeyneb bint Maz'ûn

Zeyneb bint Maz'ûn, Cumah kabilesinden olup nesebi Zeyneb bint Maz'ûn b. Habib b. Vehb b. Huzâfe b. Cumah'tır.⁷⁹ Zeyneb bint Maz'ûn'un babası Habib b. Vehb,⁸⁰ abisi Osman b. Maz'ûn'dur.⁸¹ Annesi ve doğum tarihiyle ilgili bilgilere kaynaklarda rastlanılmamıştır.

Zeyneb bint Maz'ûn'un mensubu olduğu Cumah kabilesinin ismi Teym kabilesinden olan Cumah b. Amr b. Hüsays b. Lüayy oğullarından gelmiştir.⁸²

Cumah kabilesinde İslâm dinine sıkı sıkıya bağlı olanlar olduğu gibi İslâm'a ve Hz. Peygamber'e (sav) düşmanlık yapanlar da olmuştur. Osman b. Maz'ûn, Cumah kabilesinden Müslüman olanlara örnek olarak gösterilebilir.⁸³ Bu kabileye mensup Ümeyye b. Halef ve erkek kardeşi Übey b. Halef ise Hz. Peygamber'in (sav) ve İslâm dininin azılı düşmanlarındandır.⁸⁴

Zeyneb bint Maz'ûn'un Hz. Ömer'le izdivacından Abdullah, Hafsa ve Abdurrahman el-Ekber isiminde çocukları dünyaya gelmiştir. İslâm dini yayılmaya başladıktan sonra Hz. Ömer'le birlikte Zeyneb bint Maz'ûn'da Müslüman olmuştur. Bir rivayete göre Zeyneb, Hz. Ömer ve oğlu Abdullah ile birlikte Medine'ye hicret ettiği söylene de başka bir rivayette o, hicretten önce Mekke'de hastalanması sonucu vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.⁸⁵

2.2 Kureybe es-Suğrâ bint Ebû Ümeyye

Kureybe es-Suğrâ, Kureyş kabilesinin Benî Mahzûm kolundandır. Kureybe es-Suğrâ'nın nesebi Kureybe bint Ebû Ümeyye b. Muğîre el-Mahzûmî'dir. Babası Ebû Ümeyye b. Muğîre, annesi Âtike bint Rebîa'dır.⁸⁶

⁷⁸ Taberî, *Târîh*, 4/200.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/247.

⁸⁰ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/422.

⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/135.

⁸² Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 386.

⁸³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/135.

⁸⁴ Kalkaşendî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Alî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Marifeti-Ensâb'il-Arab*, thk. İbrâhim el-Ebyarî (Beyrut: Dârü'l Kitâbü'l Bennânî, 1980), 218.

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/135.

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 10/104.

Kureybe es-Suğra, Hz. Peygamber'in (sav) eşi Ümmü Seleme'nin kız kardeşidir.⁸⁷ Buradan da anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (sav) ile Hz. Ömer'in eşleri vesilesiyle akrabalık bağları vardır.

Kureybe es-Suğrâ'nın mensubu olduğu Benî Mahzûm kabilesinin adı Mahsum b. Yakaza'dan gelir. Bu kabilenin şeceresi Mahzûm b. Yakaza b. Mürre b. Kâ'b b. Lüeyy b. Ğalib b. Fihri şeklindedir.⁸⁸

Benî Mahzûm, zengin bir kabile olduğundan Mekke'nin ekonomisine yön vermede etkili olmuştur. Bunun yanı sıra siyasî kararlarda da aktif rol almışlardır. Benî Mahzûm, bir dönem o kadar çok güçlenmiştir ki Kureyş denilince akla ilk gelen kabile olmuştur. Hz. Peygamber (sav), İslâm'ı anlatmaya başladığı sıralarda Mahzûmoğulları Kureyş'in içinde en itibarlı kabileler arasında kabul ediliyordu. Hz. Peygamber'in (sav) dedesi Abdülmuttalib'in vefatının ardından Emevî soyundan gelen Harb b. Ümeyye Kureyş'in yeni yöneticisi olmuş ondan sonra da Kureyş'in yönetimini Benî Mahzûm kabilesinden Velîd b. Muğîre üstlenmiştir.⁸⁹

Mahzûmoğulları cömertlikleriyle bilinmesinin yanı sıra akıllı ve azimli olarak da tanınmıştır. Benî Mahzûm kabilesi daha İslâmiyeti benimsemeden önce savaşlarda da üstün başarılar göstermiştir. Örneğin Bedir savaşında ordu komutanlığı Ebû Cehil'e verilmiştir. Uhud'da ise atlı birliklerin başında Hâlid b. Velîd bulunmuştur. Bu iki kişi de Benî Mahzûm kabilesine mensuptur. Mahzûmoğullarının Kureyş içinde söz sahibi olduğunu Kâbe'nin tamiri olayında da görebiliriz. Çünkü Hacerüleşved'in Kâbe'ye konulması hususunda bir hakem belirlenmesini ilk söyleyen kişi Benî Mahzûm kabilesinden Ebû Ümeyye b. Muğîre olmuştur. Benî Mahzûm kabilesi ilk başta Hz. Peygamber'in (sav) İslâm davetine olumlu cevap vermemiştir. Çünkü bu kabilede Mekke yönetiminin lider kadrosundan bazı kişiler bulunuyordu. Ebû Cehil, Âs b. Hişâm, Velîd b. Muğîre, Hâlid b. Velîd vb. kişiler liderlik konumlarını kaybetmek istemedikleri için Müslüman olmayı kabul etmediler. Benî Mahzûm kabilesinde az da olsa Hz. Peygamber'in (sav) İslâm davetini benimseyenler de olmuştur. Örneğin Ebû Seleme ve eşi Ümmü Seleme, Erkam b. Ebû'l-Erkam İslâm davetine olumlu cevap veren sahâbîler arasındadır. Hâlid b.

⁸⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/432.

⁸⁸ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed, *el-Lübab fî Tehzîb'il-Ensâb* (Beyrut: Dârü's-Sadr, t.y.), 3/179.

⁸⁹ Mehmet Ali Kapar, "Mahzûm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2003), 27/402.

Velîd Mekke'nin fethinden önce, Benî Mahzûm kabilesi ise topluca Mekke'nin fethinde Müslüman olmuştur.⁹⁰

Hiz. Ömer, Kureybe es-Suğra'yı Müslüman olmadığı için boşamıştır.⁹¹ Hiz. Ömer'in Kureybe'den çocuğı olmamıştır.⁹² Kureybe, Hiz. Ömer'den boşandıktan sonra Hiz. Ebû Bekir'in henüz Müslüman olmamış olan oğılu Abdurrahman'la evlenmiştir.⁹³ Kureybe'nin Abdurrahman'dan olan çocukları Abdullah, Ümmü Hakîm ve Hafsa'dır.⁹⁴ Bazı rivayetlerde ise Kureybe es-Suğra'nın, Hiz. Ömer'den boşandıktan sonra Muâviye b. Ebû Süfyân ile evlendiğı belirtilmiştir.⁹⁵ Hiz. Ömer, Kureybe'den şu âyetlere binaen boşanmak istemiştir:

“Ey iman edenler! İnanan kadınlar göç ederek size gelirlirse, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız; artık onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir, onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların sarf ettiklerini kendilerine geri verin. Mehirlelerini verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde bir vebal yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarf ettiğınızı isteyin. Onlar da sarf ettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Ve Allah, Alîm'dir, Hakîm'dir.”⁹⁶

Kureybe'nin, daha sonra Müslüman olduğuna dair rivayetler de vardır.⁹⁷ Yapılan incelemeler neticesinde Kureybe'nin doğum ve ölüm tarihiyle ilgili bilgilere ulaşılammıştır.

2.3 Ümmü Külsûm bint Cervel

Ümmü Külsûm bint Cervel, Huzâa kabilesinden olup künyesi Ümmü Külsûm bint Cervel b. Mâlik b. Müseyyeb b. Rabia b. Asram b. Dabîs b. Haram b.

⁹⁰ Kapar, “Mahzûm”, 27/402-403.

⁹¹ el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Camî'li-Ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dârü'l Kütübi'l-Misriyye, 1964), 18/65.

⁹² İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/156-157.

⁹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/206.

⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/375.

⁹⁵ Kurtubî, *el-Camî'li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 18/65; İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ el-Hafız, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Az'im*, thk. Muhammed Ali Beydûn (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1998), 8/122.

⁹⁶ Mümtetine, 60/10.

⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/206.

Hubeyşî b. Selul b. Kâ'b b. Amr el-Huzâî'dir.⁹⁸ Ümmü Külsûm'ün babası Cervel b. Mâlik⁹⁹ olup annesi ve doğum tarihi hakkındaki bilgiler tespit edilememiştir.

Ümmü Külsûm bint Cervel'in mensubu olduğu Huzâa kabilesi, Ezd kabilesinden doğan ayrı bir koldur. Soyları, Amr b. Rabia b. Hârise b. Âmir b. Amr'dan gelmektedir. Huzâa kabilesinin Mekke'deki lideri, Rabia b. Hârise adıyla ünlenmiş Amr b. Lühay'dır. O, tüm kabilenin atasıdır.¹⁰⁰

Huzâa kabilesindeki yöneticilerin iktidara gelmesi saltanatla olmuştur. Saltanat yönetimi en son Huleyl b. Hubşiyye'ye kadar gelmiştir.¹⁰¹ Huzâa kabilesinin Mekke'deki iktidarının ne kadar sürdüğü konusunda ittifak yoktur. Bu konuda farklı rivayetler bulunur. Ezkarî'ye göre Huzâa kabilesi, 500 yıl Mekke'yi yönetmiştir.¹⁰² Huzâa kabilesinin Mekke'deki gücü Miladi 5. Asırdan sonra azalmaya başlayınca Mekke'nin yeni yöneticisi olan Kusay tarafından sürülmüştür. Huzâalılar'ın büyük bir kısmı Harem civarında eski yurtları olan Batnumerr'e göç etmiştir.¹⁰³ Huzâalılar, Hudeybiye antlaşmasından sonra Müslüman olmuştur.¹⁰⁴

Kaynaklarımızda Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm ile Müslüman olmadan önce evlendiği hakkında rivayetler bulunmaktadır. Hz. Ömer, Resûlullah'ın (sav) duasına mazhar olup İslâm'la şereflendikten sonra eşi Ümmü Külsûm bint Cervel Müslüman olmayı kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ümmü Külsûm'ü boşadı.¹⁰⁵ Buradan da Hz. Ömer'in eşleriyle olan durumunu belirlemede din faktörüne ne kadar önem verdiğini görebiliriz. Ümmü Külsûm, Hz. Ömer'den ayrıldıktan sonra Huzâa kabilesinden Ebû Cehm İbn Huzâfe b. Ğânim ile evlendi.¹⁰⁶ Ümmü Külsûm bint Cervel'in Hz. Ömer'den olan çocukları Ubeydullah ve Zeyd el-Asğar'dır.¹⁰⁷ Ümmü Külsûm'ün ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201.

⁹⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 10/294.

¹⁰⁰ İbnü'l-Kelbî, Muhammed b. Bişr, *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-Kebîr*, thk. Nâcî Hasan (Beyrut: Mektebetün Nihadatil Arabiyye, 1988), 2/439.

¹⁰¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/117.

¹⁰² Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed, *Ahbâru Mekke ve ma câ'e fihâ mine'l-âsâr*, thk. Rüşdi Salih Melhas (Beyrut: Dârü'l Endülüs Linneşri, t.y.), 1/100.

¹⁰³ Abdusselam Uygur - Yaşar Çelikkol, "İlk Çağlardan M. 400 Yılına Kadar Mekke'nin Etnik Yapısı - II-", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 7/2 (2005), 74-75.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/75.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201.

¹⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/156.

¹⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/156.

2.4 Cemîle bint Sâbit

Cemîle bint Sâbit, Evs kabilesinden olup künyesi Cemîle bint Sâbit b. Ebi'l-Aklah'tır.¹⁰⁸ Cemîle bint Sâbit'in asıl ismi Âsiye'ydi. Hz. Peygamber (sav) ona, Cemîle adını vermiştir. Cemîle'nin babası Sâbit b. Ebi'l-Aklah, abisi Âsım b. Sâbit'tir.¹⁰⁹ Cemîle bint Sâbit ile Âsım b. Sâbit'in öz kardeş olduğu rivayet edilir.¹¹⁰ Başka rivayetlerde ise Âsım b. Sâbit ile Cemîle bint Sâbit aynı babadan olmayan anne bir kardeş olduğu söylenmiştir.¹¹¹ Cemîle bint Sâbit'in annesi ve doğum tarihi tespit edilememiştir.

Cemîle bint Sâbit'in mensubu olduğu Evs kabilesinin nesebi Evs b. Hârise b. Sa'lebe b. Amr b. Âmir b. Hârise b. Sa'lebe b. Ğassan b. Ezd b. Gavs b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân b. Hûd şeklindedir.¹¹²

Evs kabilesiyle Hazrec kabilesi aynı babadan gelir. Babalarının ismi Hârise b. Sa'lebe'dir.¹¹³ Hârise b. Sa'lebe ve ailesi, ana yurdu Yemen'den Tihâme'ye oradan da kuzey bölgesi olan Yesrib'e göç etmiştir.¹¹⁴ Câhiliye döneminde Evs ve Hazrec kabileleri arasında savaşlar olmuştur. Yahudiler, çıkan çatışmalarda hem Evsliler'i hem de Hazrecliler'i kışkırtarak savaşın şiddetlenmesini sağlamıştır. Yahudiler, bu iki kabile arasında çıkan Buâs savaşında Evs kabilesini desteklemesi sonucunda Evsliler savaştan galip çıkmıştır.¹¹⁵

Evs kabilesi, Câhiliye döneminde Menât putuna tapmıştır. Daha sonra Akabe biatları gerçekleşince hem Evsliler hem de Hazrecliler putlara tapmaktan vazgeçmiş ve Hz. Peygamber'i (sav) canları pahasına korumaya dair söz vermişlerdir.¹¹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de Evs ve Hazrec kabilesinin kardeşliği şu âyetle anlatılmıştır: *"Hepiniz birlikte Allah'ın ipine sınıksız sarılın, bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman idiniz de O gönüllerinizi İslâm'a usındırıp birleştirmişti. Siz de onun bu nimeti sayesinde kardeş*

¹⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/68.

¹⁰⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 3/111.

¹¹⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/53.

¹¹¹ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 12/271.

¹¹² el-Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâ'id*, thk. Hisamuddin el-Kuddusî (Kahire: Mektebetü'l-Kudüs, 1994), 10/3.

¹¹³ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/332.

¹¹⁴ Sözenler, *İslâm'ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*, 11-12.

¹¹⁵ Hüseyin Algül, "Evs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1995), 11/541.

¹¹⁶ Algül, "Evs", 11/541-542.

olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken sizi oradan O kurtarmıştı.”¹¹⁷

Cemîle bint Sâbit, Ümmü Âsım (Âsım’ın annesi) olarak künyelenmiştir.¹¹⁸ Cemîle, hicretin yedinci (629) yılında Hz. Ömer ile evlenmiştir.¹¹⁹ Onun, Hz. Ömer ile izdivacından Âsım isminde oğlu olmuştur. O, Âsım’ı dünyaya getirdikten bir müddet sonra Hz. Ömer’le anlaşamamaya başlamış ve bu geçimsizliğin neticesinde boşanmışlardır. Hem Hz. Ömer hem de Cemîle, Âsım’ın yanında kalmasını istemiştir. Cemîle, Hz. Ömer ile arasında geçen bu durumu Hz. Ebû Bekir’e arz etmiştir. Hz. Ebû Bekir, olaya vâkıf olduktan sonra Âsım’ın velayetinin annesi Cemîle bint Sâbit’e verilmesine hükmetmiştir.¹²⁰ Cemîle bint Sâbit, Hz. Ömer’den ayrıldıktan sonra Ensardan Yezid b. Cârîye ile evlenmiş ve bu izdivacın neticesinde Abdurrahman isminde oğlu olmuştur.¹²¹ Cemîle’nin ne zaman vefat ettiği tespit edilememiştir.

2.5 Âtike bint Zeyd

Âtike bint Zeyd, Benî Adıyy kabilesinden olup nesebi Atîke bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdü’l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adıyy b. Kâ’b’tır. Âtike’nin babası Zeyd b. Amr, annesi Ümmü Küreyz bint Hadramî b. Ammar b. Mâlik’tir.¹²² Âtike bint Zeyd, Aşere-i mübeşşereden olan Saîd b. Zeyd’in kız kardeşidir.¹²³

Âtike bint Zeyd’in mensubu olduğu Adıyy kabilesinin nesebi Adıyy b. Kâ’b b. Lüeyy b. Ğalib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. Amr b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Ma’d b. Adnân’dır.¹²⁴

Bu kabileye Adıyy b. Kâ’b b. Lüeyy’den dolayı Adıyy ismi verilmiştir.¹²⁵ Kabile, İslâm’dan önceki dönemlerde sefâret (elçilik) görevinden sorumluydu. İslâm’ın yayılmaya başladığı ilk zamanlarda topluca İslâm’a karşı düşmanlık beslemişlerdir. Daha sonra kabilenin ileri gelenlerinden Hz. Ömer, Saîd b. Zeyd,

¹¹⁷ Âl-i İmrân, 3/103.

¹¹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/67; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 7/53.

¹¹⁹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 7/53.

¹²⁰ İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed, *Kitabül Musannef fi’l Ehâdis ve’l-Âsâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetül Reşid, 1988), 4/180.

¹²¹ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 3/111.

¹²² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/208.

¹²³ İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Gâbe*, 7/181.

¹²⁴ Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu’cemü Kabâili’l-Arab*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1994), 2/766.

¹²⁵ İbnü’l-Esîr, *el-Lübab*, 2/328.

Nuaym b. Abdullah, Hârîce b. Huzâfe, Cübeyr b. Mut‘im b. Adiy b. Nevfel gibi kişiler Müslüman olunca¹²⁶ Benî Adıyy kabilesi de Mekke'nin fethinden önce Müslüman olmuştur.¹²⁷ Benî Adıyy kabilesi, hicrî altıncı yüzyıla dek soylarını devam ettirmiş ve Fâtımî iktidarı döneminde Mısır'a göç etmişlerdir.¹²⁸

Âtike, Medine'ye hicretinden sonra Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ile evlenmiştir. Hz. Ebû Bekir, oğlu Abdullah'ın Âtike'den boşanmasını istemiştir. Abdullah, Âtike'den boşandıktan sonra çok hüzünlenip eşi hakkında şiirler yazmaya başlayınca bu durumu fark eden Hz. Ebû Bekir tekrardan oğlunun Âtike ile evlenmesine izin vermiştir.¹²⁹

Abdullah b. Ebû Bekir, Tâif kuşatması esnasında aldığı bir ok sonucu şehit olmuştur. Âtike, bu haberi alınca çok hüzünlenmiş ve ağıtlar yakmıştır. Âtike, Abdullah'tan sonra hiç kimseyle evlenmeyeceğini söylemiştir. Bir müddet sonra Hz. Ömer, Âtike'yi kendisiyle evlenmesine ikna etmek için Râbia bint Ümeyye'yi göndermiştir. Âtike, Hz Ömer'in izdivaç teklifini kabul etmeden önce kendisini mescitten alıkoymaması için söz almıştır. Nihayetinde Âtike, bu izdivaç talebini olumlu karşılamış ve hicretin on ikinci (633) yılında evlenmişlerdir.¹³⁰

Hz. Ömer'in, Âtike'den İyâd isminde oğlu dünyaya gelmiştir.¹³¹ Hz. Ömer'in Âtike ile izdivacının ardından bir müddet sonra Hz. Ali, Âtike'yle konuşmak için Hz. Ömer'den izin istemiş ve Hz. Ömer'de konuşmaları için kendilerine izin vermiştir. Hz. Ali, Âtike'ye Abdullah b. Ebû Bekir'den sonra kimseyle evlenmeyeceği sözünü hatırlatınca Âtike bint Zeyd ağlamıştır. Bu durumu gören Hz. Ömer:

“Ey Ali! Niçin böyle konuştun? Bütün kadınlar böyle yapabilir.” dedi.¹³²

Ardından Hz. Ali şu âyeti okudu:

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük azap gerektiren bir iştir.”¹³³

¹²⁶ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/343.

¹²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/8.

¹²⁸ Kehhâle, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, 2/766.

¹²⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/181.

¹³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/208-209.

¹³¹ Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, 349.

¹³² İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1878.

¹³³ Saf, 65/2-3.

Âtike bint Zeyd, Hz. Ömer'den önce onun abisi Zeyd b. Hattâb ile evlendi. Zeyd'in Yemâme savaşında şehit edilmesi sonucu kardeşi Ömer b. Hattâb ile evlendi. Hz. Ömer'in de camide şehit edilmesi sonucu Âtike, Zübeyr b. Avvâm ile izdivaç gerçekleştirdi. Zübeyr'in de Cemel savaşında şehit edilmesi sonucu Ali b. Ebû Talib onunla evlenmek istedi. Âtike ise bu izdivaç talebini olumlu karşılamadı. Çünkü daha önce kendisiyle evlenen Abdullah b. Ebû Bekir, Zeyd b. Hattâb, Ömer b. Hattâb, Zübeyr b. Avvâm şehit edildi. Bundan dolayı Âtike, Hz. Ali'nin başına bir şey gelmesini istemediği için evlilik teklifini kabul etmedi.¹³⁴ Âtike'nin vefat tarihi tespit edilememiştir.

2.6 Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm

Ümmü Hakîm, Mahzûm kabilesinden olup¹³⁵ künyesi Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Ümmü Hakîm'in babası Hâris b. Hişâm,¹³⁶ annesi Fâtıma bint el-Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur.¹³⁷

Ümmü Hakîm, Müslüman olmadan önce ilk olarak amcasının oğlu İkrime b. Ebû Cehil ile evlenmiştir. Hem Ümmü Hakîm hem de kocası İkrime ilk başta Hz. Peygamber'in (sav) İslâm davetine olumlu cevap vermemiştir. Ümmü Hakîm, Mekke'nin fethinden önce Müslüman olmuştur. Resûlullah (sav), Mekke'nin fethinden sonra nerede görülürse öldürülmesini istediği kişiler arasında İkrime b. Ebû Cehil de vardı. İkrime, Resûlullah'ın (sav) kendisi hakkındaki ölüm fermanını duyunca Yemen'e kaçtı. Ümmü Hakîm, kocasının affedilmesi için Hz. Peygamber'in (sav) yanına gitti. Hz. Peygamber (sav), İkrime'nin Müslüman olması halinde affedilip öldürülmeyeceğini söylemesi üzerine Ümmü Hakîm sevinçle Yemen'e gitti. İkrime, eşinin söylediklerine ilk başta inanmasa da daha sonra eşiyile birlikte Mekke'ye geri döndü. Hz. Peygamber (sav), İkrime'nin Müslüman olmasını büyük bir sevinçle karşıladı.¹³⁸ Ümmü Hakîm ve İkrime Müslüman olduktan sonra İslâm ordularıyla beraber cihad etmekten geri durmadılar. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in hilâfete geldiği dönemde Bizanslılarla yapılan savaşta ve Ridde hareketlerini

¹³⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/181.

¹³⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/379.

¹³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201.

¹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/205.

¹³⁸ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta'*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Mahmûd Muhammed Halil (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), 1/597; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 4/67; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/379.

bastırmada aktif rol aldılar.¹³⁹ İkrime Yermük savaşında şehit olunca¹⁴⁰ hanımı Ümmü Hakîm, Hâlid b. Sait b. Âs ile izdivaç gerçekleştirdi.¹⁴¹ Başka rivayetlerde İkrime'nin Ecnâdeyn savaşı sonrasında şehit olduğu ve Hâlid b. Sait'in, Ümmü Hakîm ile evliliğinin bu savaşın ardından gerçekleştirdiği söylenmektedir.¹⁴² Ümmü Hakîm, kocası Hâlid'in şehadetinden sonra Hz. Ömer'le evlenmiş bu izdivacın neticesinde Fâtıma adında kız çocuğu olmuştur.¹⁴³ Ümmü Hakîm'in vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 635 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹⁴⁴

2.7 Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib

Ümmü Külsûm, hicretin beşinci (627) yılında doğmuştur. Ümmü Külsûm, dedesi Hz. Muhammed'i (sav) görmüş fakat yaşı küçük olduğu için Resûlullah'tan (sav) hadis nakletmemiştir.¹⁴⁵ Ümmü Külsûm'un baba tarafından nesebi Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Talib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Ümmü Külsûm'un validesi Hz. Fâtıma'nın anne tarafından nesebi Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abduluzza b. Kusay şeklindedir.¹⁴⁶

Ümmü Külsûm'un mensubu olduğu Benî Hâşim kabilesinin ismi Hâşim b. Abdümenâf'tan gelir. Hâşim'in nesli erkek çocuklarından Abdülmuttalib ile sürmüştür.¹⁴⁷ Benî Hâşim kabilesi, Mekke'de yerleşik hayat düzeninde yaşamış ve iâşesini ticaretle sağlamıştır.¹⁴⁸ Hâşimoğulları, Hâşim b. Abdümenâf'tan beri rifâde ve sikâye görevlerini yürütmüştür.¹⁴⁹ Hâşim'den sonra bu görev oğlu Abdülmuttalib'e geçmiştir. Özellikle Abdülmuttalib döneminde Hâşimoğulları'nın Mekke'deki liderliği belirgin hale gelmiştir.¹⁵⁰

¹³⁹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 4/67.

¹⁴⁰ Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve Vefiyâtu'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l Kütübil Arabiyye, 1993), 3/152.

¹⁴¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/309; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 3/85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/379.

¹⁴² Safadî, Salahattin Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* (Beyrut: Dârü'l İhyai't-Türasi, 2000), 13/82.

¹⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/37.

¹⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, 12/606.

¹⁴⁵ Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985), 3/500.

¹⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/338.

¹⁴⁷ İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 4.

¹⁴⁸ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher, *Tehzîbü'l-Luga*, thk. Muhammed Avvâd (Beyrut: Dârü'l İhyai't-Türasi, 2001), 8/254.

¹⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/135.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/67.

Hız. Ali, Benî Hâşim kabilesinde Hız. Muhammed'e (sav) ilk inananlardan olmuştur.¹⁵¹ Hâşimoğulları içinde Hız. Muhammed'in (sav) getirdiği din olan İslâm'ı benimseyenler Medine'ye hicret etmiş, inanmayanlar ise Mekke'de kalmıştır. Örneğin Benî Hâşim'den Hız. Hamza ve Hız. Ali Müslümanların yanında yer alırken Ebû Leheb ve Abbas müşriklerin yanında olmuştur. Abbas, daha sonraları iman edip Medine'ye hicret etmiştir.¹⁵² Benî Hâşim kabilesi Mekke'nin fethinden önce İslâmiyeti benimsemiştir.¹⁵³

Şii kaynaklarına göre Hız. Ali, kızını Hız. Ömer'le evlendirmeyi uygun görmemiş ve Hız. Ömer ile Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib'in izdivacı hiç gerçekleşmemiştir. Hız. Ömer'in aslında evlendiği kişi Hız. Ali'nin kızı Ümmü Külsûm değil, Hız. Ebû Bekir'in Esmâ bint Umeys'ten olan Ümmü Külsûm ismindeki kızıdır. Fakat bu rivayet sünnî kaynaklarda kabul görmemiş ve Hız. Ömer'in, Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib ile evlendiği görüşü benimsenmiştir.¹⁵⁴

Ümmü Külsûm küçük yaşlarda evlendiği için Hız. Ömer, şehit olana dek eşinin en büyük destekçisi olup onu yalnız bırakmamıştır.¹⁵⁵ Bir rivayete göre Ümmü Külsûm, Hız. Ömer ile evlendiğinde kaç yaşında olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte bu izdivaç gerçekleştiğinde Ümmü Külsûm'ün henüz bulûğ çağına ermediği tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde Ümmü Külsûm, Hız. Ömer ile evlendiğinde on bir yaşında ve Hız. Ömer'in ise elli beş yaşında olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁶ Hız. Ömer'in aslında ilk evlenmek istediği kişi Hız. Ebû Bekir'in kızı Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir'di. Fakat Ümmü Külsûm bint Ebû Bekir, Hız. Ömer'in sert mizaçlı olduğunu bildiği için izdivaç talebini olumlu karşılamamıştır. Bunun üzerine Hız. Âişe, Amr b. Âs'ı aracılı olarak Hız. Ali'nin kızı Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib ile Hız. Ömer'in evlenmesini istemiş ve nihayetinde bu izdivaç

¹⁵¹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/247.

¹⁵² İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1/370-371.

¹⁵³ İbrahim Sarıçam, "Benî Hâşim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1997), 16/404.

¹⁵⁴ Huriye Martı, "Ümmü Külsûm bint Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2012), 42/323.

¹⁵⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/500.

¹⁵⁶ Martı, "Ümmü Külsûm bint Ali", 42/324.

638 yılında gerçekleşmiştir.¹⁵⁷ Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm'den olan çocukları Rukıyye¹⁵⁸ ve Zeyd'dir.¹⁵⁹

Hz. Ömer'in Ümmü Külsûm ile evlenmek istemesinin sebebi Hz. Peygamber'den (sav) duyduğu şu sözdür:

*“Kıyamet gününde benim nesebim ve bağım dışında bütün bağlar ve nesepler kopartılır.”*¹⁶⁰

Hz. Ömer, camide namaz kıldırırken Ebû Lü'lü'nün bıçaklı saldırısı sonucunda şehit olduktan sonra¹⁶¹ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebû Tâlib'in yanına gitmiştir. Ümmü Külsûm'e Müslüman hanımların efendisi olduğunu ve kendisine denk biriyle evlenmesi gerektiğini söylediler. Ümmü Külsûm de kardeşleriyle aynı fikirde olduğunu belirterek kendisine denk biriyle evlenip huzurlu bir yaşam sürdürmek istediğini babası Hz. Ali'yle paylaşmıştır.¹⁶² Bunun üzerine Ümmü Külsûm, Muhammed b. Ca'fer'le evlenmiştir. Muhammed'in de vefatından sonra Ümmü Külsûm, kız kardeşi Zeyneb'in kocası Abdullah b. Ca'fer ile evlenmiştir. Ümmü Külsûm, yaptığı evlilikler neticesinde eşlerine çocuk vermek nasip olmayınca hüznünü şöyle aktarmıştır:

*“Esmâ bint Umeys'ten utaniyorum. Onun oğlu ile evlendim. Muhammed b. Ca'fer'i baba yapamadım. Abdullah b. Ca'feri de çocuk sahibi yapamamaktan endişeleniyorum.”*¹⁶³

Ümmü Külsûm'ün hayatındaki en hüznü günlerinden biri de babasının şehit edildiği gündür. Hicrî 40 (661) yılında Hz. Ali, Hâricîler'den Abdurrahman b. Mülcem tarafından şehit edilmiştir. İbn Mülcem, elleri bağlanmış olarak getirildiğinde Ümmü Külsûm ona şöyle demiştir:

*“Ey Allah'ın düşmanı! Babamı şehit ederek ona bir zarar vermedin. Allah'a yemin olsun ki rezil olacaksın.”*¹⁶⁴

¹⁵⁷ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dârü'l Kütübül Arabiyye, 1997), 2/432.

¹⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/324.

¹⁵⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/501.

¹⁶⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/500.

¹⁶¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/427.

¹⁶² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/377.

¹⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/338.

¹⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/740.

Ümmü Külsûm'ün Muâviye b. Ebû Süfyân'ın halife olduğu dönemde vefat ettiği ve oğlu Zeyd'in de kendisinden kısa bir süre sonra vefat ettiği rivayet edilmiştir.¹⁶⁵

2.8 Hz. Ömer'in Câriyeleri

2.8.1 Lüheyeye

Lüheyeye, Yemenli bir câriye olup Hz. Ömer ile Câhiliye döneminde evlenmiştir. Hz. Ömer'in Lüheyeye'den Abdurrahmân el-Evsat isminde oğlu dünyaya gelmiştir. Bazı rivayetlerde Abdurrahmân el-Evsat'ın adı Abdurrahman el-Asğâr olarak da geçer.¹⁶⁶

Rivayete göre bir gün Hz. Peygamber (sav), eşi Hz. Hafsa'nın yanına gitmesi gerektiği günde gecikti. Bunun üzerine Hz. Hafsa, Lüheyeye'yi Hz. Peygamber'in (sav) nerede olduğunu öğrenmesi için gönderdi. Lüheyeye, Hz. Peygamber'i (sav) Hz. Safiyye'nin yanında görmesi üzerine olanları Hz. Hafsa'ya bildirdi. Hz. Hafsa da bu duruma çok hiddetlenerek Hz. Safiyye'ye “oyuncu yahudi” dedi. Hz. Hafsa, bu sözünü söylemesi için Lüheyeye'yi Hz. Safiyye'ye gönderdi. Bu sözü duyan Hz. Safiyye:

“Vallahi ben, Harun'un kızı, Musa'nın yeğeniyim ve eşim de Allah'ın Peygamber'idir. Benden daha faziletli biri olduğunu sanmıyorum.” dedi.

Hz. Safiyye, bu sözleri söyledikten sonra ağlamaya başladı. Hz. Peygamber (sav) eşleri arasındaki yaşanan bu durumu öğrendikten sonra Hz. Safiyye'nin sözlerini tasdik etti. Hz. Hafsa, daha sonra Hz. Safiyye'ye söylediği sözden pişman olup şöyle dedi:

*“Vallahi bundan böyle Safiyye'ye asla eziyet etmeyeceğim.”*¹⁶⁷

2.8.2 Fûkeyhe

Fûkeyhe, Hz. Ömer'in câriye olarak aldığı hanımlarındandır. Fûkeyhe'nin Hz. Ömer'den Zeyneb ve Abdurrahman adında çocukları dünyaya gelmiştir.¹⁶⁸ Yapılan incelemeler neticesinde Fûkeyhe'nin hayatı, doğum ve ölüm tarihiyle ilgili olarak bilgi edinilememiştir.

¹⁶⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/502.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/157.

¹⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/248.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/201.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN İZDİVAÇLARI

Hiz. Osman, ikisi Hiz. Peygamber'in (sav) kızı olmak üzere sekiz evlilik gerçekteşirmiştir. Hiz. Osman'ın bu evlilikleri neticesinde toplam da on altı çocuğu olmuştur.¹⁶⁹ Başka bir rivayette ise Hiz. Osman'ın on sekiz çocuğu vardır.¹⁷⁰ Hiz. Osman, ilk evliliğini Hiz. Muhammed'in (sav) kızlarından Rukıyye ile yapmıştır. Rukıyye'nin vefatından sonra Hiz. Peygamber'in (sav) diğer kızı Ümmü Külsûm ile evlenmiştir. Hiz. Osman'ın daha sonraki izdivaçları sırasıyla şöyledir: Fâhite bint Gazvân, Ümmü Amr bint Cündeb b. Amr b. Hümâme ed-Devsî, Fâtıma bint Velîd b. Muğîre, Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn, Ramle bint Şeybe b. Rebâa, Nâile bint el-Ferâfisa.¹⁷¹

3.1 Rukıyye bint Muhammed (sav)

Rukıyye'nin hicretten yirmi yıl önce 602 yılında doğduğu rivayet edilir.¹⁷² Annesi Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ'dır. Rukıyye, doğduğunda Hiz. Peygamber (sav) otuz üç yaşındaydı.¹⁷³

Rukıyye, Hiz. Oman'la evlenmeden önce Ebû Leheb'in oğlu Uteybe ile nişanlıydı. Daha sonra Tebbet sûresi nâzil olunca Uteybe ile Rukıyye ayrıldılar.¹⁷⁴ Bu sûre nâzil olunca hem Ebû Leheb hem de Ümmü Cemîl, oğlunun Rukıyye'den ayrılmasını istemişlerdi.¹⁷⁵ Ayrıca Uteybe'ye, Rukıyye'den ayrıldığı takdirde

¹⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/550.

¹⁷⁰ Güneş, *Hiz. Osman*, 81.

¹⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/550.

¹⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/106.

¹⁷³ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1839.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/29.

¹⁷⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/401.

Kureyş'ten istediği kişiyle evlendireceklerini vaat ettiler. Uteybe de Ebân b. Saîd b. As'ın kızıyla evlenmek istediğini belirtip anne ve babasının emrini yerine getirdi.¹⁷⁶

Uteybe, Rukıyye ile ayrılmayı kararlaştırdıktan sonra Hz. Peygamber'in (sav) yanına gitti ve Ona (sav):

“Ben senin dinini tanımıyorum. Kızından da ayrıldım. Artık ne sen beni sev ne de ben seni severim. Ne sen bana gel ne de ben sana gelirim!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) ona şöyle beddua etti:

“Ya Rabbi! Buna köpeklerinden bir köpeği musallat kıl!”

Ebû Leheb, Hz. Muhammed'in (sav) yaptığı bedduayı duyunca oğlu hakkında endişelenmeye başlamış ve nitekim bu endişesinde haklı çıkmıştır. Uteybe, bir gün Şam'a gitmek için yola çıktığında Zerkâ denilen bölgede geceleyin konaklarken orada bir aslan belirivermiştir. O, aslanı görünce şu sözü söylemiştir:

“Vay anam vay! Vallahi Muhammed'in dediği gibi bu aslan beni yiyecek.”

Aslan, geceleyin herkesin uyuduğu sırada Uteybe'yi alıp parçalamıştır.¹⁷⁷

Rukıyye, annesi ve kardeşleriyle birlikte ilk inananlardan olmuştur. Hz. Peygamber (sav), kızı Rukıyye'yi Hz. Osman ile 614 yılında evlendirmiş ve bu evliliğin ardından kısa bir süre sonra 615 yılında Hz. Osman ve Rukıyye Habeşistan'a giden ilk kabileyle hicret etmişlerdir.¹⁷⁸ Hz. Osman, Rukıyye ile evlendikten Hz. Peygamber'e (sav) bağlılığı ve kendisine yapılan eziyetlere dayanma gücü daha da artmıştır.¹⁷⁹ Rukıyye, Habeşistan'a hicret eden dört kadından biridir.¹⁸⁰ Rukıyye ve Hz. Osman Habeşistan'a hicret ettikten sonra Hz. Muhammed (sav), onların âkıbetinin ne olduğunu hep merak etmiş ve Habeşistan'a gidenlerden kızı ve damadı hakkında haberler almıştır. Hz. Peygamber (sav) Habeşistan'dan gelen bir kadından onların nasıl olduklarını öğrenince şu sözü söylemiştir:

*“Osman, Hz. Lût'tan sonra ailesiyle birlikte Allah'a hicret edenlerin ilkidir.”*¹⁸¹

¹⁷⁶ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/652.

¹⁷⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 4/303.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/29.

¹⁷⁹ Güneş, *Hz. Osman* 21.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/323.

¹⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/114.

Hiz. Osman ile Rukıyye'nin evlilikleri insanların hayranlıkla gıpta ettiği bir izdivaç olmuştur. Nitekim onları görenler Şu sözleri söylemişlerdir:

*“İnsanoğlunun gördüğü en güzel çift, Şüphesiz Rukıyye ve eşi Osman'dır.”*¹⁸²

Başka bir rivayette Üsâme b. Zeyd'in Şöyle dediği anlatılır:

*“Muhammed (sav), Osman ve kızı Rukıyye'ye et göndermem için beni evlerine yolladı. Eve vardığımda Osman ve hanımı Rukıyye oturuyordu. Osman ve Rukıyye'nin birbirlerine karşı sevgi ve saygılarını hayranlıkla izledim. Onlardan daha güzel birbirine yakıŐan bir çift görmedim. Resûlullah (sav), geç kalma sebebimi sorunca bir Osman'a bir Rukıyye'ye baktığımu ve onları hayranlıkla izlediğimi söyledim.”*¹⁸³

Rukıyye, Habeşistan'a hicret ederken hamileydi. Fakat çocuğu yolculuk sırasında doğmadan ölmüştür.¹⁸⁴ Rukıyye, daha sonra Hiz. Osman'dan ikinci kez hamile kalmıŐ ve çocuklarına Abdullah ismini vermişlerdir. Abdullah, küçük yaşlarda horozun gagalaması sonucu vefat etmiştir. Rukıyye'nin Abdullah'tan başka bir çocuğu olmamıştır.¹⁸⁵ Başka bir rivayete göre Abdullah, annesi Rukıyye'nin vefatından sonra dedesi Hiz. Muhammed (sav) tarafından himaye edilmiştir.¹⁸⁶

Rukıyye, Bedir savaşı sırasında hastalanmıştı. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (sav), Hiz. Osman'ın Bedir savaşına katılmamasını söyleyip kızının yanında durmasını istedi. Bunun üzerine Hiz. Osman Bedir'e katılmadı. Rukıyye, hicretin on yedinci ayında Bedir savaşı esnasında Ramazan ayı içerisinde vefat etti. Zeyd b. Hârise, Bedir savaşının kazanıldığının müjdesini Medine'ye ulaŐtırdığı sırada Rukıyye defnedildi. Rukıyye'nin vefatından sonra Medine'deki kadınlar ağlamaya başladılar. Hiz. Ömer, ağlayan kadınları susturmaya çalıştı. Bunun üzerine Hiz. Muhammed (sav) Şu sözleri söyledi:

¹⁸² İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *el-Muhtasar fi Târîhi Dımaşk*, thk.

Ruhiye en-Nehhas - Riyâd Abdülhamid Murad (Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1984), 16/116.

¹⁸³ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 16/113.

¹⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/43.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/30.

¹⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-EŞrâf*, 1/401.

“Ey Ömer! Bırak onları varsın ağlasınlar. (Kadınlara) Ağlayınız, fakat şeytanın çığırtağı olmaktan sakınınız. Zira ağlamak, göz ve kalpten oldukça Allah’tandır ve Rahmettedir. El ve dille olduğu zaman ise şeytandandır.”

Rukıyye vefat ettiğinde Hz. Muhammed (sav) Bedir’deydi. Resûlullah (sav), Medine’ye geldiğinde kızının defnedilmesine yetişemeyince onun kabrine giderek dua etmiştir. O esnada orada bulunan kadınlar ağlamaya başlamıştır. Hz. Fâtıma, ablası Rukıyye defnedildikten sonra kabrinin başucunda oturup ağlayınca Hz. Muhammed (sav) kızının gözyaşlarını elbisesinin ucuyla silmiştir.¹⁸⁷ Rukıyye’yi Ümmü Eymen yıkamış daha sonra Bakî mezarlığına defnedilmiştir.¹⁸⁸ Rukıyye hicretin ikinci (624) yılında Medine’de vefat etmiştir.¹⁸⁹

3.2 Ümmü Külsûm bint Muhammed (sav)

Ümmü Külsûm, Hz. Peygamber’in (sav) dördüncü çocuğudur. Zeyneb ve Rukıyye’den sonra doğan üçüncü kızıdır. Ümmü Külsûm, kesin olmamakla birlikte 605 ile 610 yılları arasında Mekke’de dünyaya gelmiştir.¹⁹⁰ Ümmü Külsûm, doğduğunda Resûl-i Ekrem (sav) 34, Hz. Hatice ise 49 yaşındaydı.¹⁹¹ Bazı rivayetlerde Ümmü Külsûm’ün adı Ümeyye olarak da geçer.¹⁹² Hz. Peygamber (sav), Ümmü Külsûm’ün doğumundan sonra saçından bir tutam almış ve saçının ağırlığı kadarıyla fakirlere gümüş dağıtmıştır.¹⁹³ Ümmü Külsûm, Hz. Muhammed’in (sav) İslâm davetine başlamadan önce Utbe ile nişanlanmıştı. Daha sonra Tebbet sûresi nâzil olunca Ebû Leheb, oğluna şöyle dedi:

“Muhammed’in kızından ayrılmazsan başım başına haram olsun!” yani “ben senden ayrılırım!”

Utbe, babasının bu sözünden sonra Ümmü Külsûm’den ayrıldı. İslâmiyet Mekke’de hızlıca yayılırken bu durumdan rahatsız olan müşrikler, Müslümanlara çok ağır eziyetlerde bulundular. Bunun üzerine Resûlullah (sav) ve ashabı Medine’ye hicret etti. Hz. Peygamber (sav), Medine’ye hicret ettikten bir müddet sonra kızı

¹⁸⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/30.

¹⁸⁸ Belâziürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, 1/401.

¹⁸⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/30-31.

¹⁹⁰ Ömer Sabuncu, *Hz. Hatice bint Hüveylid*, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 86.

¹⁹¹ el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü’n-Nübüvve* (Beyrut, 1985), 7/282; Hilal Kara - Abdullah Kara, *Hanım Sahâbîler* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2017), 60.

¹⁹² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nîsâbü’rî, *el-Müstedrek Ale’s-Sahîhayn* (Beyrut: Dârü’l Kütübil-İlmiyye, 1990), 4/53.

¹⁹³ Enes b. Mâlik, *el-Muvatta’*, 2/205.

Ümmü Külsûm geride kalan akrabalarıyla birlikte Medine'ye hicret etti. Hicretten sonra Rukıyye vefat edince Hz. Osman, Ümmü Külsûm'ü hicretin üçüncü (625) yılı Rebûlevvel ayında istetti. Aynı yılın Cemâziyelâhir ayında izdivaçları gerçekleşti.¹⁹⁴ Hz. Peygamber (sav), Ümmü Külsûm'ün düğün hazırlıklarında yardımcı olması için Ümmü Eymen'i görevlendirdi.¹⁹⁵ Ümmü Külsûm, Hz. Osman ile evlendikten sonra Hz. Peygamber (sav) bir gün kızının yanına gidip ona şöyle demiştir:

“Eşini nasıl buldun?” Ümmü Külsûm:

“ O çok hayırlı bir eştir.” dedi.¹⁹⁶

Ümmü Külsûm'ün Hz. Osman'dan çocuğu olmamıştır. O, hicretin dokuzuncu (631) senesinin Şâban ayında vefat etmiş¹⁹⁷ ve kendisini Ensar'dan Ümmü Atiyye yıkamıştır.¹⁹⁸ Başka bir rivayette Ümmü Külsûm'ü, Hz. Ebû Bekir'in eşi Esmâ bint Umeys ve Hz. Peygamber'in (sav) halası Safiyye bint Abdülmuttalib yıkadıktan sonra onu kabre Ebû Talha koymuştur. Ümmü Külsûm'ün cenaze namazını Hz. Peygamber (sav) kıldırdıktan sonra kendisini Hz. Ali, Fazl b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd defnetmiştir.¹⁹⁹ Defin sırasında Resûlullah (sav) şu âyeti okumuştur:

“Sizi ilkin topraktan yarattık. Ölümünüzün ardından sizi yine toprağa karıp katacak ve zamanı gelince oradan tekrar biz çıkaracağız.”²⁰⁰

Hz. Peygamber (sav), Ümmü Külsûm defnedilirken mezarındaki boşlukların toprakla iyice kapatılmasını emredip şöyle dedi:

“Bunun bir yararı yok. Fakat geride kalan yaşayanların nefislerini hoş eder.”²⁰¹

Ümmü Külsûm'ün vefatından sonra Hz. Osman'ı mahzun gören Hz. Peygamber (sav), ona şöyle dedi: *“Seni ağlatan şey nedir?”* Hz. Osman: *“Ey Allah'ın Resûlü! Seninle akrabalık bağım kesildi.”* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), Hz. Osman'a akrabalık bağlarının devam ettiğini söylemiştir.²⁰²

¹⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/30; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/374.

¹⁹⁵ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 16/117.

¹⁹⁶ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 16/118.

¹⁹⁷ Sabuncu, *Hz. Hatice bint Hüveylid*, 86.

¹⁹⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/374.

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/30-31.

²⁰⁰ Tâhâ, 20/55.

²⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb b. Muharrem el-Arnâvut - Adil Mürşid (Müessesetü'r-Risale, 2001), 36/524.

²⁰² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/401.

3.3 Fâhite bint Gazvân

Fâhite, Mudar kabilesinin Kays-Aylân boyundan olup nesebi Fâhite bint Gazvân b. Cabir b. Nesibe b. Vehb b. Zeyd b. Mâlik b. Avf b. Hârise b. Mansûr b. İkrime b. Hafsa b. Kays b. Aylan'dır. Fâhite'nin babası Gazvân b. Cabir'dir.²⁰³ Fâhite, Utbe b. Gazvân'ın kız kardeşidir.²⁰⁴ Fâhite'nin annesi ve doğum tarihi hakkındaki bilgiler tespit edilememiştir.

Fâhite bint Gazvân'ın mensubu olduğu Kays-Aylân kabilesinin kökeni Adnânilere dayanır.²⁰⁵ Kays-Aylân, büyük Arap kabilelerinden kabul edilir.²⁰⁶

Câhiliye devrinde Cemâcim olarak tanınmışlardı. Cemâcim kelimesi büyük başlar ve önde gelenler anlamlarına gelir.²⁰⁷ Cemâcim kabileleri, sekiz tane olup ikisi Yemen'de bulunan kabilelerden ikisi de Rebiâ kabilesinin kollarından oluşur. Diğer dört kabile ise Mudar'dan meydana gelir. Mudar'ın içinde Kays-Aylân da vardır.²⁰⁸ Kays-Aylân'ın bazı kolları Hille adıyla bilinir.²⁰⁹

Kays-Aylân kabilesinin atası olan Kays'ın, Hz. İsmâil'in dinine tâbi olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber (sav):

“Allah, Kays'a rahmet etsin.” dedi. Bunun üzerine Sahâbe:

“Kays'ın üzerine mi rahmet edilsin Ya Resûlallah?” Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav):

*“Evet. Çünkü o, İsmâil'in dinindedir.”*²¹⁰

Kays'ın vefatından sonra Kays-Aylân kabilesi diğer Arap kabileleri gibi putperestliği kabul etmiştir. Belli başlı günlerde putları için âyinler düzenlediler. Ayrıca putları için kurban kesmişlerdir.²¹¹ Kays-Aylân kabilesi, Câhiliye döneminde şiir ve edebiyat ile de ilgilenmiştir. Bu kabileden birçok ünlü şairler çıkmıştır. Zü'l-

²⁰³ Ebû Zeyd Ömer İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, thk. Fehîm Muhammed Şeltût (Cidde, 1979), 3/952.

²⁰⁴ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 104.

²⁰⁵ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/10.

²⁰⁶ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 7/257.

²⁰⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 234.

²⁰⁸ İbn Abdîrabbîh, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, *el-İkdü'l-Ferîd* (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1983), 3/289-290.

²⁰⁹ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 179-180.

²¹⁰ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/49.

²¹¹ Ahmet Önkâl, “Kays-Aylân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV, 2002), 25/91.

İsba²¹², Teebbeta Şerran²¹³, Nâbiga ez-Zübyânî²¹⁴, Âmir b. Tufeyl²¹⁵ vb. birçok şair örnek verilebilir.

Câhiliye döneminde dört kez Ficâr savaşları yapılmıştır. Dördüncü Ficâr savaşına Ficârü'l-Berrâd da denilmiştir.²¹⁶ Birinci Ficâr savaşı, Kays-Aylân'dan Hevâzin kabilesiyle Kureyş'ten Kinâne kabilesi arasında meydana gelmiştir.²¹⁷ Benî Kinâne kabilesinden Berrâd b. Kays, Hevâzin kabilesinden Urve b. Utbe'yi öldürmüştür. Kays-Aylân kabilesi bu olaydan sonra Urve'nin intikamını almak için Kinâne kabilesine savaş açmıştır.²¹⁸ Ficârü'l-Berrâd denilen dördüncü Ficâr savaşında Kays-Aylân kabilesiyle Kureyş kabilesi toplamda beş kez savaşmıştır. Her bir çatışmaya farklı isimler verilmiştir.²¹⁹

Kays-Aylân kabilesi, Hz. Peygamber'in (sav) İslâm çağrısını ilk başta kabul etmemiştir. Az da olsa Müslüman olan bazı Kâysiler de olmuştur. Fakat genel itibariyle İslâm'a ve Hz. Peygamber'e (sav) düşmanlık beslemiştir.

Kays-Aylân kabilesi, Yahudilerden de destek alarak Hendek savaşında birçok kabile ile Müslümanlara karşı savaşmıştır. Savaşın devam ettiği sıralarda Eşca' kolunun reisi Nuaym b. Mes'ûd Müslüman olmuştur. Bu olaydan sonra sırasıyla Eşca', Fezâre ve Süleym kolları da İslâm'ı kabul etmişlerdir. Bu kabileler Mekke'nin fethinde Müslümanların yanında yer almıştır. Ferâze ve Süleym kabilesi Huneyn, Evtâs ve Tâif savaşlarında Müslümanlarla birlik olup akrabaları olan Hevâzin ile Sakîf kabilesine karşı savaşmışlardır. Bu savaşların ardından sırasıyla Hevâzin, Sakîf ve Kays-Aylân kabileleri Müslüman olmuşlardır.²²⁰

²¹² İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim Abdullah b. Müslîm, *eş-Şi'r ve 'ş-Şuarâ* (Kahire: Dârü'l-Hadis, 2002), 2/697.

²¹³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şuarâ*, 2/661.

²¹⁴ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şuarâ*, 2/1015.

²¹⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şuarâ*, 1/322.

²¹⁶ İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye el-Bağdâdî, *el-Münemmak fî Abbâri Kureyş*, thk. Hurşid Ahmet Faruk (Beirut: Alemü'l-Kütüb, 1985), 164.

²¹⁷ İbn Habîb, *el-Münemmak*, 160; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*, 1/527.

²¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Tarih*, 1/529.

²¹⁹ el-Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Mecmau'l-Emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beirut: Dârü'l-Muarafe, t.y.), 2/430-432.

²²⁰ Önkal, "Kays-Aylân", 25/91.

Hiz. Osman, Ümmü Külsûm'un vefatından sonra Fâhite bint Gazvân ile evlenmiş ve bu evliliğin neticesinde Abdullah isminde çocukları olmuştur.²²¹ Fâhite bint Gazvân'nın ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

3.4 Ümmü Amr bint Cüde b. Amr

Ümmü Amr, Ezd kabilesinden olup künyesi Ümmü Amr bint Cüde b. Amr b. Hüme b. Hârise b. Rûfa'a b. Saîd b. Sa'lebe b. Lüeyy b. Âmir b. Ğanem b. Dehman b. Münheb b. Devs'tir. Ümmü Amr'ın babası Cüde b. Amr'dır.²²² Ümmü Amr bint Cüde b. Amr'ın annesi ve doğum tarihi hakkındaki bilgiler tespit edilememiştir.

Ümmü Amr bint Cüde b. Amr'ın mensubu olduğu Ezd kabilesinin Kahtân'a kadar uzanan nesebi Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Yâ'rub b. Kahtân'dır.²²³

Evs, Hazrec, Gassân vb. birçok Arap kabileleri Ezd kabilesine bağlı olan kollarıdır.²²⁴ Ezd kabilesinin kolları zamanla birçok bölgeye göç etmiştir. Örneğin, Evs ve Hazrec kabilesi Yesrib'e, Huzâa kabilesi Mekke ve Tihâme'ye yerleşmiştir. Benî Devs kabilesi Tihâme'ye, Benî Âtik ve Benî Cüledî kabilesi Umman'a, Benî Bârik kabilesi Serât'a, Benî Gassân kabilesi de Suriye'ye göç etmiştir.²²⁵

Hicretin onuncu yılında Ezd kabilesinden bazı temsilciler Müslüman olduklarını bildirmek için Hiz. Peygamber'in (sav) yanına gittiler. Gelen heyet on kişinin üzerindeydi. Surad b. Abdullah el-Ezdî de Medine'ye gelenler arasındaydı. Ferve b. Amr'ın hanesinde misafir olarak on gün kaldılar. Hiz. Peygamber (sav), Ezd kabilesinin Müslüman olmasını ve Yemen'deki müşrik kabilelerle yapılacak savaşta kendilerinin yanında yer almasını istedi. Ezdliler de İslâm hakkında bazı bilgiler aldılar.²²⁶

Hiz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra Ezd kabilesinden olan Evs ve Hazrec kabilesi hilâfet görevine kendilerinden birisinin gelmesini istedi.

²²¹ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Me'ârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Heyetül-Mısıriyyetil-Amme lil-Kitab, 1992), 1/198; Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, 104.

²²² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/40.

²²³ Taberî, *Târîh*, 11/571.

²²⁴ Nüveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvehhâb, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kutub, 2002), 2/326.

²²⁵ İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mübtedei ve'l-Haber* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971), 2/252; Faruk İdrısı Haxhu, *Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasi Olaylarda Ezd Kabilesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 6.

²²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/254-255.

Resûlullah'ın (sav) cenaze hazırlıkları yapıldığı sıralarda Evs ve Hazrec kabileleri Benî Sâide denilen yerde toplanıp Sa'd b. Ubâde'nin halifeliğini tanıdılar.²²⁷ Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh bu haberi duyunca hemen oraya intikal ettiler.²²⁸ Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Benî Sâide'ye vardığında Hz. Ebû Bekir'in dindeki faziletlerini anlatıp hilâfetin Hz. Ebû Bekir'e layık olduğunu belirttiler.²²⁹

Hz. Ömer, halife olduktan sonra Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı Kufe'ye vali olarak atadı.²³⁰ Sa'd'ın, Kufe'ye gelmesiyle birlikte birçok Arap kabilesi Kufe'ye yerleşmek üzere gitti. Ezd kabilesi de Kufe'ye göç eden kabilelerden biridir.²³¹

Ezd kabilesi, Hz. Ömer'in vefatından sonra birçok siyasî olaya karışmıştır. Örneğin Cemel'de Ezd kabilesinden yaklaşık 2000 kişi öldürülmüştür. Sıffîn savaşında da Ezd kabilesinin bir kısmı Hz. Ali'nin, bir kısmı da Muâviye'nin yanında savaşa katılmıştır.²³²

Ümmü Amr'ın babası Cüdeb b. Amr, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Medine'ye hicret edince Hz. Ömer'e, kızını hayırlı biriyle evlendirmesini vasiyet etti. Cüdeb b. Amr daha sonra Şam'a gittikten sonra orada vefat etti. Hz. Ömer, Cüdeb b. Amr'ın vefat haberini alınca Ümmü Amr bint Cüdeb'i Hz. Osman ile evlendirdi.²³³ Ümmü Amr bint Cüdeb'in Hz. Osman ile izdivacından Amr, Ebân, Ömer, Hâlid ve Meryem isiminde çocukları olmuştur.²³⁴ Ümmü Amr'ın ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

3.5 Fâtıma bint Velîd b. Muğîre

Fâtıma bint Velîd b. Muğîre, Benî Mahzûm kabilesinden olup künyesi Fâtıma bint Velîd b. Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm'dur. Fâtıma'nın annesi Hanteme olup nesebi Hanteme bint Abdullah b. Amr b. Kâ'b b. Kinâne şeklindedir.

²²⁷ Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'r-Ridde*, thk. Yahyâ el-Cebûrî (Beirut: Dârü'l-Garbi'l-İslâm, 1990), 32-33.

²²⁸ Vakıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, 35.

²²⁹ Vakıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, 37-38.

²³⁰ Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, *Fütûhu'l-Büldân* (Beirut: Dârü'l Mektebetü'l-Hilal, 1988), 270; Taberî, *Târîh*, 3/623.

²³¹ Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2020), 2/160.

²³² el-İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn, *Tarhu't-Tesrib fi Şerhi't-Takrib* (Dârü'l İhyai't-Türasi, 1983), 1/111.

²³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 5/497.

²³⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/40.

Fâtıma, Hâlid b. Velîd'in kız kardeşidir.²³⁵ O, ilk evliliğini Hâris b. Hişâm b. Muğîre ile yaptı. Bu izdivaçtan Abdurrahman ve Ümmü Hakîm isminde çocukları olmuştur.²³⁶ Bedir'de kocasıyla birlikte müşriklerin yanında yer almıştır.²³⁷ Mekke'nin fethedildiği gün Hz. Peygamber'e (sav) biat edip Müslüman olmuştur.²³⁸

Fâtıma, Hâris b. Hişâm'dan sonra Hz. Osman ile evlenmiş ve bu evlilikten Velîd, Saîd ve Ümmü Saîd adında çocukları olmuştur.²³⁹ Fâtıma'nın ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

3.6 Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn

Ümmü'l-Benîn, Fezâre kabilesinden olup nesebi Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Fezârî'dir. Ümmü'l-Benîn'in babası Uyeyne b. Hısn'dır.²⁴⁰ Annesinin kim olduğu ve doğum tarihi belli değildir.

Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn'ın mensubu olduğu Fezâre kabilesinin soyu Fezâre b. Zübyân b. Bağîd b. Reys b. Gatafân b. Sa'd b. Kays Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân şeklindedir. Benî Fezâreliler, sırasıyla Necid, Vadilkurra, Kuzey Afrika bölgesi ve Mısır'da yaşamışlardır. Câhiliye devrinde Dâhis savaşında Absoğullarıyla mücadele etmişlerdir. Bu savaşın ardından Benî Fezâre, Âmir b. Sa'saa ve Cüşem kabileleriyle de savaşmıştır.²⁴¹

Hz. Osman'ın Ümmü'l-Benîn ile izdivacından Abdülmelik ve Utbe isminde iki oğlu dünyaya gelmiştir.²⁴² Hz. Osman, evinde muhasara altında kaldığı sürede yanında olan eşlerinden Ümmü'l-Benîn bint Uyeyne b. Hısn'ı mirastan mahrum kılmak için boşadığı söylenir. Ancak Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Ümmü'l-Benîn, vefat haberini Hz. Ali'ye ulaştırıp durumu arz etmiş o da mirastan Ümmü'l-Benîn'e de pay verilmesine hükmetmiştir.²⁴³ Ümmü'l-Benîn'in ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

²³⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/226; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/278.

²³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/205.

²³⁷ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 20/366.

²³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/205.

²³⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/550.

²⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/40.

²⁴¹ Mehmet Ali Kapar, "Fezâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1995), 12/538.

²⁴² Taberî, *Târîh*, 4/420-421; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/550.

²⁴³ Seyyid Sâbık, *Fıkhu's-Sünne* (Beyrut: Dâru'l Küttübil Arabiyye, 1977), 2/279.

3.7 Ramle bint Şeybe b. Rebîa

Ramle bint Şeybe b. Rebîa, Benî Ümeyye kabilesinden olup nesebi Ramle bint Şeybe b. Rebîa b. Abdüşems b. Abdümenâf'tır. Ramle'nin babası Şeybe, annesi Ümmü Şerîk bint Vagdan b. Abdüşems'tir.²⁴⁴ Ramle, Muaviye'nin annesi ve Ebû Süfyan'ın hanımıdır. Hind bint Utbe b. Rebîa, Ramle'nin amcakızıdır. Hind, Ramle'nin Müslüman olduğunu duyunca ona şöyle demiştir:

*“Ramle'ye yazıklar olsun! Hâlbuki babası Şeybe b. Rebîa Bedir gününde Müslümanlar tarafından öldürüldü.”*²⁴⁵

Ramle bint Şeybe b. Rebîa'nın kabilesi olan Ümeyyeoğulları'nın soyu kabileye adını veren Ümeyye'den gelir. Ümeyye'nin nesebi Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Benî Ümeyye ve Benî Hâşim kabilesinin nesebi Abdümenâf b. Kusay'da birleşmektedir. Yani Ümeyyeoğulları ile Hâşimoğulları'nın dedeleri aynı olup amca çocuklarıdır. Ümeyye ismi Arap toplumunda sıklıkla kullanılmıştır.²⁴⁶

Ümeyye b. Abdüşems, Mekke'nin cömertlerinden kabul edilmiş²⁴⁷ ve amcası Hâşim ile şeref, itibar bakımından aynı seviyede görülmüştür. Ayrıca Mekke'nin lideri olma hususunda amcasıyla rekabet halinde olmuştur. Ümeyye'nin zengin olması ve itibarlı bir aileden gelmesi, kavminin efendisi olarak görülmesindeki en önemli sebeplerindendir.²⁴⁸ O, Mekke'nin lideri olmasının yanı sıra aynı zamanda ordunun da komutanıydı. Ümeyyeoğulları'nda kıyâde (komutanlık) görevini Ümeyye b. Abdüşems'ten sonra Harb b. Ümeyye üstlenmiştir.²⁴⁹ Harb b. Ümeyye'den sonra bu görev oğlu Ebû Süfyan'a geçmiştir.²⁵⁰

İslâmiyetin yayılmaya başladığı ilk zamanlarda Ebû Süfyan ve Benî Ümeyye kabilesi Müslüman olmayı kabul etmese de²⁵¹ Mekkenin fethinde Müslüman olmuşlardır.²⁵² Ebû Süfyan'ın Müslüman olması kavminin hidayete ermesinde etkili olmuştur.

²⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/190.

²⁴⁵ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 104- 105.

²⁴⁶ İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 80.

²⁴⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 137.

²⁴⁸ Kehhâle, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, 1/43.

²⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/186.

²⁵⁰ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 1/109.

²⁵¹ İbn İshak, *es-Sîre*, 233-234.

²⁵² Erol Efiloğlu, *Emevilerin Dini Siyaseti* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 12.

Ramle'nin Hz. Osman ile izdivacından Âişe, Ümmü Ebân ve Ümmü Amr isminde kız çocukları olmuştur.²⁵³ Bu kızlarından Ümmü Amr, akrabası olan Saîd b. Hâlid ile evlenmiştir.²⁵⁴ Ramle'nin vefat tarihi hakkında bilgi yoktur.

3.8 Nâile bint el-Ferâfisa

Nâile bint Ferâfisa, Kelb kabilesinden olup nesebi Nâile bint el-Ferâfisa b. Ahvas b. Amr b. Sa'lebe b. Hısn b. Damdam b. Adıyy el-Kelbiyye'dir.²⁵⁵ Nâile'nin Hz. Osman ile evlenmeden önceki hayatıyla ilgili bilgi mevcut olmadığından doğum tarihi ve annesi tespit edilememiştir.

Nâile bint el-Ferâfisa'nın mensubu olduğu Kelb kabilesinin nesebi Kelb b. Vebere b. Tağlib b. Hulvan b. İmran b. Halef b. Hafî b. Kudâa'dır.²⁵⁶

Kudâa'nın nesebi Kahtânîlerle, Kudâa b. Mâlik b. Amr b. Mürre b. Zeyd b. Mâlik b. Himyer silsilesiyle birleşmiştir.²⁵⁷ Kelb kabilesi birçok ayrı boylardan meydana gelmiştir.²⁵⁸ Nâile bint Ferâfisa, Kelb kabilesi içindeki Benî'l-Hâris b. Hısn kolundandır.²⁵⁹

Kelb kabilesi, Câhiliye döneminde Dûmetülcendel'de bulunan Ved ismindeki puta tapmıştır. Kur'an'da beş putun ismi geçmektedir. Bu ismi geçen putlardan biri de Kelb kabilesinin tapmış olduğu Ved putudur.²⁶⁰ Ved, Kur'an'da şöyle geçmektedir:

*"İnsanlara dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğus'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!"*²⁶¹

Tebük seferinde Resûlullah (sav), Hâlid b. Velîd'e Ved putunu parçalaması emrini vermişti. Hâlid'de Dûmetülcendel'e vardığında Abdüved oğullarıyla savaşmış ve Katan b. Şurayh'ı öldürmüştür. Hâlid daha sonra Ved putunu parçalamıştır.²⁶²

²⁵³ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, 3/953.

²⁵⁴ Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, 161.

²⁵⁵ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, 3/953.

²⁵⁶ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad*, 1988, 2/554.

²⁵⁷ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad*, 1988, 2/551.

²⁵⁸ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad*, 1988, 2/554-631; İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed, *Muhtelifü'l-Kabâ'il ve Mü'telifühâ*, thk. İbrâhim el-Ebyarî (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-İslâmiyye, t.y.), 29-93.

²⁵⁹ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad*, 1988, 2/567; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/456.

²⁶⁰ İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 10.

²⁶¹ Nûh, 71/23.

²⁶² İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 55.

Kelb kabilesinin çoğunluğu putperestlik inancını benimsemiştir. Fakat Şam bölgesinde yaşayan Kelbliler Hristiyanlığı benimsemiştir.²⁶³

Hz. Ebû Bekir'in halife olduğu dönemde bazı kabileler ridde hareketine katılmışlardı. İrtidad eden kabileler arasında Kelb²⁶⁴ ve Kudâalılar'ın bazı kolları da vardı.²⁶⁵ Hz. Peygamber'in (sav) Kelb kabilesinden vali olarak atadığı İmru'l-Kays b. Esbağ ridde olaylarına karışmasa da²⁶⁶ kabilenin ekseriyeti ridde olaylarına destek vermiş ve yalancı peygamber olan Tuleyha'yı korumuşlardır. Tuleyha, Hz. Ebû Bekir'in vefatına kadar Şam'da Kelb kabilesinin yanında kalmıştır.²⁶⁷

Kureyşliler'in, Câhiliye döneminde meşhur putlarından birine verdiklerini isim Nâile olarak bilinir. Nâile ismindeki put Merve tepesinde bulunuyordu.²⁶⁸ Nâile, her ne kadar Câhiliye dönemindeki putlara verilen bir isim olsa da Hz. Peygamber (sav) döneminde hanım sahâbîler de bu ismi kullanmıştır.²⁶⁹

Nâile'nin babası Ferâfisa, Kelb kabilesinin efendisi kabul edilmiştir.²⁷⁰ Ferâfisa'nın Hristiyan olduğu ve bu hal üzere öldüğü rivayet edilmiştir.²⁷¹ Nâile bint Ferâfisa'nın kardeşi Mürey b. el-Ferâfisa, Sâsânî Kisrâ'sının esareti altında ölmüştür. Nâile'nin diğer erkek kardeşi Dabb b. el-Ferâfisa, Müslüman olmayı kabul etmiş ve kardeşini Hz. Osman'la evlendirmiştir.²⁷² Başka rivayetlerde Nâile bint Ferâfisa, Hz. Osman ile evlendiğinde Hristiyanken²⁷³ daha sonra Müslüman olmuştur.²⁷⁴ Nâile, iyi bir şair ve hatip²⁷⁵ olmasının yanı sıra Hz. Osman, onun akıllı, yol gösterici bir eş olduğunu söylemiştir.²⁷⁶

Abdurrahman b. Avf'ın eşi Tûmâdır bir defasında Hz. Osman'ın yanına gitmişti. Amcasının kızı Nâile bint Ferâfisa'nın güzel ahlaklı, temiz yüzlü biri

²⁶³ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 7/246.

²⁶⁴ Taberî, *Târîh*, 3/243.

²⁶⁵ Bahriye Üçok, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 24.

²⁶⁶ Taberî, *Târîh*, 3/243.

²⁶⁷ Taberî, *Târîh*, 3/261.

²⁶⁸ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, 1/119.

²⁶⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/ 272, 278, 307.

²⁷⁰ İbn Abdirabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, 1983, 3/323.

²⁷¹ İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Me'ad*, 1988, 2/567.

²⁷² İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/456.

²⁷³ İbn Abdirabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, 7/98.

²⁷⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 4/365; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/471.

²⁷⁵ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 105; Sibt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târîhi'l-A'yân* (Dımaşk: Dârü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2013), 8/464.

²⁷⁶ ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *Rebü'l-Ebrâr ve Nusûsü'l-Ahbâr* (Beyrut: Müessetü'l-Âlemi, 1991), 5/248.

olduğunu ve kendisine münasip bir eş olabileceğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Osman, Nâile ile evlenmek istediğini Tûmâdır'a bildirdi. Böylece Hz. Osman ile Nâile bint Ferâfisa'nın izdivacı 648 yılında gerçekleşti.²⁷⁷ Son yıllarda yapılan bazı çalışmalarda ise Muaviye'nin, Hz. Osman ve Nâile'nin izdivacının gerçekleşmesinde önemli rol aldığı tespit edilmiştir.²⁷⁸

Hz. Osman, Nâile'ye mehir olarak on bin dirhem vermiştir.²⁷⁹ Nâile'nin babası Ferâfisa, kızına evlenmeden önce şu tavsiyelerde bulunmuştur:

“Ey Kızım! Sen, Kureyşli kadınların olduğu yere gidiyorsun. Onlar güzel kokuya ehemmiyet verirler. Şimdi sana söyleyeceğim iki şeye dikkat et: Gözüne sürme çekmeyi ihmal etme. Su ile temizlenerek güzel kokmayı unutma. Öyle temiz ol ki, teninin kokusu tıpkı kabın içindeki su gibi tertemiz olsun.”

Nâile, ailesinden ayrılacağı için hüznünü şiirle anlattı.²⁸⁰ Medine'ye vardığında ise üzüntüsünün yerini sevinç aldı. Çünkü Hz. Osman, eşi Nâile'yi çok sever ve eşini mutlu etmek için ona hediyeler alırdı.²⁸¹ Ayrıca Nâile'ye kötü davranılmasına tahammül edemezdi. Hz. Osman'ın evi, âsiler tarafından kuşatıldığı süreçte yanında eşlerinden Nâile vardı. Mervân b. Hakem, Hz. Osman'ın muhasara altında kaldığı günlerin birinde kendisini ziyaret edince orada Nâile'ye olumsuz bir eleştiride bulundu. Hz. Osman, Mervân'a eşi hakkında olumsuz konuşmasına müsaade etmedi.²⁸²

Nâile'den rivayet edildiğine göre Hz. Osman, şehit edilmeden birkaç gün önce rüya görmüş ve gördüğü rüyayı şöyle nakletmiştir:

“Rüyamda Resûlullah'ı (sav), Ebû Bekir'i ve Ömer'i gördüm. Bana birlikte iftar edeceğimizi söylediler.” Hz. Osman, gördüğü rüyadan kısa bir süre sonra şehit edildi.²⁸³ İsyancılar, Hz. Osman'ın evine girdiklerinde yanında eşi Nâile bint Ferâfisa'yı buldular. Hz. Osman, o sırada Bakara sûresini okuyordu. Eve ilk giren

²⁷⁷ İbn Abdırabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, 7/98.

²⁷⁸ Gencal Şenyayla, “Hz. Osman ile Evliliği Bağlamında Nâile bint el-Ferâfisa'nın Hayatı”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 785.

²⁷⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/496.

²⁸⁰ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, 3/981.

²⁸¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/484.

²⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/534-535.

²⁸³ Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Târîhu İsbahân*, thk. Seyyid Kesrevî Hasen (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1990), 1/322.

kişi Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed'di. Muhammed b. Ebû Bekir, Hz. Osman'ın sakalından tutup ona şöyle dedi:

“Ey titreyen adam! Allah seni rezil etti.” Hz. Osman:

“Titreyen biri değilim. Fakat ben Mü'minlerin emiri ve Allah'ın kuluyum.”

Muhammed b. Ebû Bekir:

“Muâviye ve falanca adamların sana bir faydası dokunamadı.” Hz. Osman:

“Ey kardeşimin oğlu sakalımı bırak. Baban Ebû Bekir sakalımı böyle çekmemişti. Bu durumunu görmek istemezdi.” Muhammed b. Ebû Bekir:

“Bundan daha şiddetli çekmek istiyorum.” Hz. Osman:

“Allah'tan yardım diliyorum ve Allah'ın size galip gelmesini istiyorum.”

Hz. Osman'ın bu sözünden sonra âsiler, onu şehit edince²⁸⁴ Nâile bint Ferâfisa üstünü bir örtüyle kapatmak istemiştir. Fakat orada bulunan Mısırlı âsilerden biri Hz. Osman'a müsl²⁸⁵ yapmaya yeltenince Nâile'yle aralarında arbeye yaşanmıştır. Nâile, eşinin uzuvlarının kesilmesine engel olmak isterken kılıç darbesiyle iki parmağını kaybetmiştir. Hz. Osman'ın kimin tarafından şehit edildiği ihtilâf konusu olmuştur.²⁸⁶ Bir rivayete göre Hz. Osman'ı, Sevdân b. Hamrân şehit etmiştir.²⁸⁷ Hz. Osman, Cuma sabahı şehit edilince cenazesi bir gün sonraya kalarak Cumartesi günü akşam ile yatsı vakti arasında defnedilmiştir.²⁸⁸ Âsiler, Hz. Osman'ın cenazesini bâki mezarlığına defnedilmesine izin vermemiş ve böylece o, bâki mezarlığına yakın bir yer olan Haşşükevkeb'e defnedilmiştir.²⁸⁹ Onun cenaze namazını kimin kıldırıldığı ihtilâf konusu olmuştur. Hz. Osman'ın teçhiz ve tekvin işlerinde bulunanlar:

Cübeyr b. Mut'im, Hâkim b. Hizâm, Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe, Niyâr b. Mükrem, Nâile bint Ferâfisa ve Ümmül-Benîn bint Uyeyne'dir. Cübeyr b. Mut'im ve Ebu'l-Cehm b. Huzeyfe Hz. Osman'ı kabre indirmiştir.²⁹⁰

²⁸⁴ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/591.

²⁸⁵ Müsl, sözlükte “incitmek, sıkıştırmak, acı çektirmek” anlamında kullanılır. Terim anlamı, bir canlıya maddî ve mânevî olarak yapılan haksız eziyeti, acı ve ıstırap veren muameleyi ifade eder.

²⁸⁶ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 3/1045.

²⁸⁷ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/592.

²⁸⁸ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/577.

²⁸⁹ İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, 4/1240.

²⁹⁰ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 3/1048.

Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından eşi Nâile bint Ferâfisa, Muâviye b. Ebû Süfyân'a mektup yazmıştır. Mektupta eşinin şehit edildiğini haber vermiş ve bu işin sorumlularının Hz. Ali, Muhammed b. Ebû Bekir, Ammâr b. Yâsir ve Mısır'dan gelen âsilerin olduğunu söyleyerek yardım talebinde bulunmuştur.²⁹¹ Nâile bint Ferâfisa, mektubun yanı sıra bir de eşi Hz. Osman'ın kanlı gömleğini ve kesilmiş parmaklarını Muâviye b. Ebû Süfyân ve Nu'mân b. Beşîr'e göndererek suçlulardan intikam almalarını istemiştir.²⁹² Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Nâile bint Ferâfisa, doğduğu yer olan Semava'ya geri dönmüş ve eşinin şehit edilmesinden dolayı uzun süre yas tutmuştur. Nâile, Hz. Osman'ın kalan mirasından kendisine düşen payını almıştır.²⁹³

Hz. Osman'ın Nâile bint Ferâfisa'yla evliliği yedi yıl sürmüş olup bu izdivacın neticesinde Meryem isminde kızı dünyaya geldi.²⁹⁴ Başka rivayetlerde Hz. Osman'ın Nâile'den Ümmü Hâlid, Ervâ ve Ümmü Ebân isminde üç çocuğu olduğu söylenir.²⁹⁵ Nâile bint Ferâfisa'nın ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

3.9 Hz. Osman'ın Câriyesi

Hz. Osman'ın halifelik döneminde gerçekleştirilen yoğun fetih hareketleri neticesinde birçok câriye ele geçirilmiş ve bu câriyeler aile yaşantısına dâhil edilmiştir.²⁹⁶ Hz. Osman'ın birçok câriyeleri olmuş²⁹⁷ fakat çoğunun ismi tespit edilememiştir. O, Huneyn savaşında ele geçirilen esirlerden²⁹⁸ Zeynep bint Hayyan b. Ömer'i cariye edinmiştir.²⁹⁹ Zeynep bint Hayyan'ın hayatı hakkındaki bilgiler tespit edilememiştir.

²⁹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 5/592.

²⁹² Taberî, *Târîh*, 4/562; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân*, 6/112.

²⁹³ el-Bekrî, Abdullah b. Abdilazîz b. Muhammed el-Endelüsî Ebû U'beyd, *Faslu'l-Makâl fi Şerhi Kitâbi'l-Emsâl*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1971), 414-415.

²⁹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/40; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*, 3/953.

²⁹⁵ Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 112.

²⁹⁶ Osman Dertli, *Hz. Osman Dönemi: Sosyolojik bir Yaklaşım* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 219.

²⁹⁷ Mes'ûdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin, *Mürücü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut, t.y.), 2/341-342.

²⁹⁸ Akarsu, *Hilafetine Kadar Hz. Osman* 57.

²⁹⁹ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2/490.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ALİ'NİN İZDİVAÇLARI

Hız. Ali, toplamda 9 evlilik yapmıştır. Bu izdivaçları neticesinde ismi tespit edilen 20 çocuğu dünyaya gelmiştir.³⁰⁰ Hız. Ali'nin 9 eşinin haricinde 19 câriyesi olduğu rivayet edilir.³⁰¹ Hız. Ali'nin, eşlerinden olan Havle bint Ca'fer³⁰² ve Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr önce câriyesiyken çocuk sahibi olduktan sonra onları nikâhına almıştır.³⁰³ Hız. Ali'nin 20 çocuğu dışında sahip olduğu câriyelerinden 13 çocuğu daha olmuştur. Taberî'nin kabul ettiği görüŖe göre, Hız. Ali'nin 14 oğlu 17 kızı vardır. İbn Sa'd, Hız. Ali'nin 14 oğlu 19 kızı olduğunu tespit etmiştir. Mes'ûdi ise Hız. Ali'nin 11 oğlu 16 kızı olduğunu söylemiştir.³⁰⁴

Hız. Ali'nin izdivaç gerçekteştirdiği hanımları şunlardır:

Fâtıma bint Muhammed (sav), Ümmü'l-Benîn bint Hizâm b. Hâlid el-Kilâbiyye, Leylâ bint Mes'ûd et-Temîmiyye, Esmâ bint Umeys, Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr et-Tağlibiyye, Ümâme bint Ebû'l-Âs, Havle bint Ca'fer el-Hanefîyye, Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd es-Sekafî, Muhayyât bint İmru'l-Kays b. Adıyy el-Kelbiyye.³⁰⁵

4.1 Fâtıma bint Muhammed (sav)

Hız. Fâtıma, Benî Hâşim kabilesinden olup³⁰⁶ nesebi Fâtıma bint Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır.

³⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 5/153-155.

³⁰¹ San'ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habib el-Rahman Azamî (Beyrut: Meclisun Âlemi, 1983), 7/188-189.

³⁰² Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed, *el-Ensâb*, thk. A. Ömer el-Bârûhî (Beyrut: Dârü'l-Cenân, 1988), 2/281.

³⁰³ Taberî, *Târîh*, 5/154.

³⁰⁴ Mustafa Öz, "Ali Evlâdı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1989), 2/392.

³⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 5/153-155.

³⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/262.

Anne tarafından nesebi Fâtıma bint Hatıce bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusay'dır.³⁰⁷

Hız. Fâtıma, Mekke'de dünyaya gelmiş ve doğduğu sırada Kureyş kabilesi, Kâbe'nin tamiratıyla meşguldü. Hız. Peygamber (sav) o zamanlar 35 yaşındaydı.³⁰⁸ O, Hız. Peygamber'in (sav) Hız. Hatice'den olan en küçük kızıdır.³⁰⁹ Başka rivayetlerde ise onun, Zeyneb ve Rukıyye'den sonra Ümmü Külsûm'den önce doğduğu rivayet edilmiştir.³¹⁰ Hız. Fâtıma, Zehra lakabıyla anılır.³¹¹ Ayrıca ona, Ümmü ebîhâ ve Ümmü'l-Haseneyn lakabları da verilmiştir.³¹²

Hız. Fâtıma'nın çocukluk ve gençlik dönemiyle ilgili olarak kitaplarda bilgi tespit edilememiştir. Sadece onun Müslüman olması ve Hız. Peygamber (sav) Kâbe'de namaz kılariken üstüne atılan deve işkembesinin temizlenmesi olayında ismi zikredilir.³¹³

Hız. Fâtıma'nın Medine'ye hicretinde yanında kız kardeşi Ümmü Külsûm, Zeyd b. Hârise, Ebû Rafî, Hız. Peygamber'in (sav) eşi Sevde ve Hız. Ebû Bekir'in ailesi vardı.³¹⁴ Başka rivayetlerde Hız. Fâtıma, Medine'ye hicret ederken yanında Hız. Ali ve annesi Fâtıma bint Esed de bulunuyordu.³¹⁵ Hız. Fâtıma Medine'ye hicret ettikten sonra Hız. Ebû Bekir, Hız. Peygamber'in (sav) yanına gidip kızına talip olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hız. Peygamber (sav), Hız. Ebû Bekir'e şöyle dedi:

"Allah'ın, Fâtıma hakkındaki hükmünü bekliyorum." Hız. Peygamber (sav) bu sözü söyledikten sonra Hız. Ebû Bekir'in izdivaç talebini geri çevirmiştir. Daha sonra Hız. Ömer de Hız. Peygamber'in (sav) yanına gitmiş ve kızı Fâtıma'ya talip olduğunu söylemiştir. Hız. Peygamber (sav) onun da teklifini reddetmiştir. Hız. Peygamber'in (sav) hem Hız. Ebû Bekir'e hem de Hız. Ömer'e ret cevabı vermesinin ardından Hız. Ali, Resûlullah'ın (sav) yanına gitmiştir.³¹⁶

³⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/4.

³⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/22.

³⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/190.

³¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/54.

³¹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/262.

³¹² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 2/119.

³¹³ Yaşar Kandemir, "Fâtıma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1995), 12/219.

³¹⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/269.

³¹⁵ Kandemir, "Fâtıma", 12/219.

³¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/16.

Hız. Peygamber (sav), yanına gelen Hız. Ali'ye şöyle dedi:

“Ey Ali! Bir ihtiyacın mı var? Bir şey mi diyeceksin?” Hız. Ali:

“Ya Resûlallah! Fâtıma'yla evlenmek istiyorum.” Hız. Peygamber (sav):

“Merhaba, hoşgeldin” dedi.

Daha sonra aralarında konuşma geçmedi. Hız. Ali dışarı çıkınca ensardan bazı sahâbîler Hız. Peygamber'in (sav) nasıl bir cevap verdiğini sordular. Hız. Ali, Ensar'a şöyle dedi:

“Bilmiyorum. Resûlullah (sav) bana ‘Merhaba hoşgeldin’ dedi.” Ensar:

“Resûlullah'ın (sav) sana dediği sözlerden biri bile yeterlidir.”

Hız. Peygamber (sav) akşam vakti olunca Hız. Ali'yi yanına çağırdı. Abdest almak için su kırbaşı getirmesini istedi. Hız. Peygamber (sav), Hız. Ali'nin getirdiği su kırbaşından abdest aldı. Kalan abdest suyunu Hız. Ali'nin üstüne serpererek şöyle dedi:

“Allah'ım onların evliliklerini mübarek kıl. Allahım zürriyetlerini mübarek kıl”³¹⁷

Hız. Ali, Bedir savaşında ganimet olarak kendine düşen Hutamiyye ismindeki zırhını satıp Hız. Fâtıma'ya mehir olarak vermiştir. Başka rivayetlerde devesini 480 dirheme satıp Hız. Fâtıma'ya mehir olarak verdiği söylenir. Hız. Fâtıma'nın çeyizinde koyun derisinden bir döşek, hurma lifiyle dolu yastık, su kırbaşı, havlu, bardak vardı.³¹⁸ Esmâ bint Umeys, Hız. Fâtıma'nın çeyizinin hazırlanmasında yardımcı olmuştur. Çeyize konan yatak ve yastıklarının hurma lifiyle doldurulduğunu söylemiştir. Esmâ, o zamana kadar Hız. Fâtıma ve Hız. Ali'nin düğününden daha güzel bir düğün görmediğini belirtmiştir.³¹⁹

Hız. Ali ile Hız. Hz. Fâtıma evlendikten sonra Hız. Peygamber (sav), kızı Fâtıma'ya kendi evine yakın bir ev olan Hârise b. Nu'mân'ın evinde ikamet etmelerini istedi. Bu durumu duyan Hârise b. Nu'mân, Hız. Peygamber'in (sav) yanına gidip şöyle dedi:

“Ey Allah'ın Resûlü! Fâtıma'nın yakınındaki evlerden birine taşınmasını istediğini duydum. İşte benim evlerim. Bu evler Neccâroğulları içinde senin evine en

³¹⁷ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 15/177.

³¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/17-18.

³¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/19.

yakın olan evlerdir. Muhakkak ki, ben ve mallarım Allah ve Resûlü içindir. Allah'a yemin olsun ki, Ey Allah'ın Resûlü! Benden istediğin mal bana bıraktığın mallardan daha hayırlıdır.”

Hiz. Peygamber (sav) Hârise b. Nu'mân'ın bu sözü üzerine şöyle dedi:

*“Doğru söyledin. Allah malını mübarek kılsın.”*³²⁰

Hiz. Peygamber (sav) kızı Fâtıma ile Hiz. Ali'nin izdivacından sonra sekiz veya dokuz ay boyunca sabah namazına kaldırmak için kapılarına gidip şöyle seslenirdi (sav):

*“Ey Muhammed'in ev halkı! Allah size rahmet etsin! Namaz vakti geldi. Ey Muhammed'in ev halkı! Allah sizden necisi gidermek ve sizi tam bir temizlikle temizlemek ister.”*³²¹

Hiz. Ali, bir gün Hiz. Fâtıma'ya Ebû Cehil'in daha sonra Müslüman olan kızı Zeyneb ile evlenmek istediğini söylemiştir. Hiz. Fâtıma, Hiz. Ali'nin bu sözlerini duyunca mahzun bir şekilde Hiz. Peygamber'e (sav) gitmiş ve Hiz. Ali'nin, Ebû Cehil'in kızıyla evlenmek istediğini anlatmıştır. Hiz. Fâtıma'nın konuşmasından sonra Hiz. Peygamber (sav) ayağa kalkıp şöyle dedi:

“Muhakkak ki kızım Fâtıma benden bir parçadır. Kızımın acı çekmesini hoş karşılamam. Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın elçisinin kızıyla Allah'ın düşmanının kızı bir adamın çatısı altında asla birleşemez.”

Hiz. Ali, Hiz. Peygamber'in (sav) bu sözünden sonra Ebû Cehil'in kızıyla evlenmekten vazgeçmiştir.³²²

Hiz. Fâtıma, bir defasında Hiz. Peygamber'in (sav) yanına gitti. Kendisine yardımcı olması için bir hizmetçi istedi. Hiz. Peygamber (sav), bunun üzerine kızına şöyle dedi:

“Yanımda sana vereceğim bir hizmetçi yok.”

Hiz. Fâtıma, Hiz. Peygamber'in bu sözünden sonra evine döndü. Bir süre sonra Hiz. Peygamber (sav) kızının yanına gidip ona şöyle dedi:

³²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/19.

³²¹ İbn Manzûr, *el-Muhtasar*, 17/342.

³²² İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen-i İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî (Dârü'l İhyail Kütübül Arabi, t.y.), 1/644.

“Arzu ettiğın (hizmetçi mi) sana daha sevimlidir yoksa ondan daha hayırlı olan şey mi?”

Hiz. Peygamber’in (sav) bu sorusundan sonra Hiz. Ali, Hiz. Fâtıma’ya şöyle dedi:

“Hayır! Bilakis hayırlı olan şey bana daha sevimlidir.”

Hiz. Fâtıma, Hiz. Ali’yle hemfikir olduğunu belirtince Hiz. Peygamber (sav) kızı ve damadına şu duayı öğretti:

“Allah’ım! Ey yedi göğün Rabbi, azametli arşın Rabbi, bizim Rabbimiz ve her şeyin Rabbi! Ey Tevrat, İncil ve Kur’ân-ı Âzım’i indiren! Evvel sensin, senden önce olan hiç bir şey yoktur. Âhir de sensin, senden sonra hiç bir şey yoktur. Zâhir sensin, varlığı seninkinden daha aşikâr hiç bir şey yoktur. Bâtın sensin, senden daha gizli hiçbir şey yoktur. Borcumuzu öde ve bizi fakirlikten kurtarıp zenginleştir.”³²³

Başka bir rivayette Hiz. Ali, bir gün Hiz. Fâtıma’ya şöyle dedi:

“Ey Fâtıma! Vallahi su taşımaktan göğsüme ağrılar girmeye başladı. Resûlullah’a (sav) savaş esiri gönderildi. Onu bize yardımcı olarak vermesi için konuşsan?” Hiz. Fâtıma:

“Vallahi benim de ellerim değirmen taşında buğday öğütmekten kabardı.”

Hiz. Fâtıma, Hiz. Ali’yle konuşmasının ardından Hiz. Peygamber’in (sav) yanına gitti. Resûlullah (sav), kızı yanına vardığında geliş nedenini sordu. Hiz. Fâtıma, hicap ettiğinden hizmetçi talep ettiklerini söyleyemedi. Daha sonra Hiz. Ali, Hiz. Fâtıma’yla birlikte Hiz. Peygamber’in (sav) yanına gitti. Mazeretlerini sunarak işlerinde yardımcı olması için hizmetçi talep ettiler. Hiz. Peygamber (sav) kızı ve damadını dinledikten onlara şöyle dedi:

“Allah’a yemin olsun ki, Suffe ehli aç iken, onlara infak edecek bir şey bulamazken, onları bırakıp da sizlere hizmetçi veremem. Ben o esirleri satıp ele geçeni onlara infak ediyorum.”

Hiz. Peygamber’in (sav) bu sözünden sonra Hiz. Ali ve Hiz. Fâtıma eve gitti. Hiz. Peygamber (sav) kısa bir süre sonra yanlarına varınca şöyle dedi:

³²³ İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, 2/1259.

“İkinize de benden talep ettiğiniz şeyden daha hayırlı olanı söyleyeyim mi?

Her namaz sonrasında on defa “sübhānallah”, on defa “elhamdülillah”, on defa da “Allahuekber” demeniz ve Yatağa girdiğinizde de otuz üç defa “sübhānallah”, otuz üç defa “elhamdülillāh” ve otuz dört defa da “Allahu ekber” demeniz benden istediğiniz şeyden daha hayırlıdır.”³²⁴

Hiz. Ali, evlilik hayatı boyunca eşi Hiz. Fâtıma'ya yardımcı olmuştur. Dışarıdaki işlerden ve suları taşıma görevinden Hiz. Ali sorumluydu. Hiz. Ali'nin annesi Fâtıma bint Esed'de ev işlerinde gelini Hiz. Fâtıma'ya yardımcı olmuştur. Hamur yoğurma, ekmeğ pişirme vb. ev işlerini beraber yapmışlardır.³²⁵

Hiz. Ali'yle Hiz. Fâtıma'nın izdivacı hicretten beş ay sonra Safer ayında gerçekleşmiştir.³²⁶ Başka rivayetlerde Hiz. Ali ile Hiz. Fâtıma'nın izdivacı 624 yılı Zilhicce ayında olmuştur.³²⁷ Hiz. Fâtıma'nın Hiz. Ali'den Hasan, Hüseyin, Ümmü Külsûm, Zeyneb ve Muhsin isminde beş çocuğu olmuştur. Muhsin, küçük yaşta vefat etmiştir.³²⁸ Hiz. Hasan hicretin üçüncü yılında Hiz. Hüseyin ise hicretin dördüncü yılında dünyaya gelmiştir.³²⁹ Hiz. Ali, Hiz. Hasan doğduğunda ismini Harb koymak istemiş fakat Hiz. Peygamber (sav) torununa Harb isminin verilmesini razı olmamış onun yerine Hasan ismini koymuştur. Hiz. Ali, daha sonra Hiz. Hüseyin ve Muhsin doğunca oğullarına yine Harb ismini vermek isteyince Hiz. Peygamber (sav) Harb isminin konulmasını hoş görmemiş onun yerine torunlarına Hüseyin ve Muhsin ismini vermiştir. Hiz. Peygamber (sav) torunlarına isimlerini koyduktan sonra Hiz. Ali'ye şöyle dedi:

“Harun, çocuklarını Şeber, Şübeyr ve Müşebbir olarak ismlendirdiği gibi ben de torunlarımı Hasan, Hüseyin ve Muhsin olarak isimlendirdim.”³³⁰

Hiz. Peygamber (sav), Hiz. Hasan'ın doğumunun yedinci gününde saçlarını kesmiş ve ağırlığı adedince gümüş tasadduk etmiştir.³³¹

³²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/21.

³²⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1/225.

³²⁶ Taberî, *Târîh*, 2/410.

³²⁷ Kandemir, “Fâtıma”, 12/219.

³²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/22; İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 1/21; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/402.

³²⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 3/280.

³³⁰ İbn İshak, *es-Sîre*, 247.

³³¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 2/13.

Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in (sav) vefatına yakın yanına gitmiş ve ağlamaya başlamıştır. Resûlullah (sav), kızının ağladığını görünce ona şöyle demiştir:

“Ey kızım! Ağlama. Öldüğüm zaman şöyle de:

‘Biz Allah’a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz. Dünyada her ölenin yerine telafisi vardır.’ Hz. Fâtıma:

“Ey Allah’ın Resûlü! Senin yerine de mi?” Hz. Peygamber (sav)

*“Evet, benim yerime de.”*³³²

Hişâm el-Kelbi'nin rivayetine göre Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'in (sav) hastalığının şiddetlendiği günlerin birinde yanına gidip ağlayarak şöyle demiştir:

“Anam da babam da sensin. Allah’a yemin ederim ki sen şu beyitte ifade edilen gibisin:

Yüzüne bembeyaz yağmur damlaları düşer.

Yetimlerin dayanağı dul kadınların sığınağısın.”

Hz. Peygamber (sav) kızının beyitini dinledikten sonra ona şöyle dedi:

*“Bu beyit, amcam Ebû Tâlib’e aittir.”*³³³ Ardından şu âyeti okudu:

*“Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geriye (eski dininize) mi dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah’a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir.”*³³⁴

Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın (sav) vefatından sonra çok hüzünlenmiş günlerce ağlamıştır. Hz. Fâtıma, Resûlullah'ın (sav) defin işlemleri bittikten sonra Enes b. Mâlik'i görmüş ve ona şöyle demiştir:

*“Resûlullah'ın üzerine çarçabuk toprak atmaya eliniz nasıl vardı. Gönlünüz nasıl razı oldu?”*³³⁵

³³² Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/553.

³³³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/553.

³³⁴ Âl-i İmrân, 3/144.

³³⁵ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, 6/15.

Hız. Fâtıma, Hız. Peygamber'in (sav) vefatından altı ay sonra 632 yılında vefat etmiştir. Hız. Fâtıma'nın cenaze namazı akşam vakti Abbas b. Abdülmuttalib tarafından kıldırılmış ve Hız. Ali, onu kabre indirmiştir. Hız. Fâtıma vefat ettiğinde yirmi dokuz veya otuz bir yaşında olduğu rivayet edilir. Hız. Fâtıma vefat etmeden önce yıkanma ve kefenlenme işlerinin eşi Hız. Ali tarafından yapılmasını istemiştir. Bu istek üzerine Hız. Ali, onu yıkamış ve kefenlemiştir. Hız. Fâtıma, Esmâ bint Umeys'in tavsiyesi üzerine mezara sandıkla taşınmıştır.³³⁶ Başka rivayetlerde Hız. Fâtıma vefat ettiğinde cenaze namazını Hız. Ali kıldırmıştır.³³⁷ Hız. Fâtıma'nın yıkanma ve kefenlenme işlemlerinde Hız. Ali'nin yanında Esmâ bint Umeys'te bulunmuştur.³³⁸ Hız. Ali, Hız. Fâtıma hayattayken başka evlilik yapmamıştır.³³⁹ Ancak onun vefatından sonra çok evlilik yapmış ve bu izdivaçları neticesinde birçok çocuğu dünyaya gelmiştir.³⁴⁰

4.2 Ümmü'l-Benîn bint Hizâm

Ümmü'l-Benîn bint Hizâm, Benî Kilâb kabilesinden olup nesebi Ümmü'l-Benîn bint Hizâm b. Hâlid b. Ca'fer b. Rebîa b. Vahid b. Âmir b. Kâ'b b. Kîlab'dır.³⁴¹ Ümmü'l-Benîn'in babası Hizâm, annesi Semame bint Süheyl'dir.³⁴² Ümmü'l-Benîn'in kardeşi Lebid b. Rebîa, Câhiliye döneminin meşhur şairlerindendir.³⁴³ Ümmü'l-Benîn'in doğum tarihi tespit edilememiştir.

Ümmü'l-Benîn'in mensubu olduğu Benî Kîlab kabilesinin reisi Kîlab b. Rebîa olup nesebi Alkame b. Ulâse b. Avf b. Ahvas b. Ca'fer b. Kîlab b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa.³⁴⁴

Benî Kîlablılar, Şam ile Hicaz yolu üzerinde, Yemâme, Necid, Umman ve Bahreyn'de yaşamışlardır.³⁴⁵ Hız. Peygamber (sav) hicretin altıncı senesinde Şâban ayında Necid bölgesinde yaşayan Benî Kîlab kabilesine sefer düzenlemesi için Hız.

³³⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 1/402.

³³⁷ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1898.

³³⁸ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 4/1898; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 1/54.

³³⁹ Taberî, *Târîh*, 5/153.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, 3/13-14.

³⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, 3/14.

³⁴² Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *Makâtîlü't-Tâlibin*, thk. Seyyid Ahmed Sâgar (Beyrut: Dâru'l Marife, t.y.), 1/87.

³⁴³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, 2/192.

³⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 13/418.

³⁴⁵ el-Aynî, Ebü Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *Umdetü'l-Kârî şerhi Sahîh-i Buhârî* (Beyrut: Dâru'l İhyai't-Türasi, t.y.), 15/230.

Ebû Bekir'i görevlendirdi. Hz. Ebû Bekir'de Necid bölgesinde olan Dâriye kasabasındaki isyanı bastırmıştır.³⁴⁶

Benî Kîlab kabilesi, Huneyn savaşında Hevâzinliler'in kendileriyle beraber Müslümanlara karşı savaşıma teklifini kabul etmedi.³⁴⁷ Benî Kîlablılar, Huneyn savaşından bir yıl sonra hicretin dokuzuncu senesinde Resûlullah'ın (sav) yanına on üç kişilik heyet göndererek Müslüman olduklarını bildirdi. Resûlullah'ın (sav) yanına gelen heyetin içinde Câhiliye döneminin meşhur şairlerinden Lebid b. Rebîa da vardı.³⁴⁸ Benî Kîlab kabilesi, İslâm'ı benimsedikten sonra birçok fetih hareketlerine katılıp gittikleri yerlerde mesken tutmuşlardır. Benî Kîlablılar, Endülüs'ün fethinin ardından Gırnata'da yaşamlarını sürdürmüşlerdir.³⁴⁹

Ümmü'l-Benîn'in Hz. Ali ile izdivacından Abbas, Ca'fer, Abdullah ve Osman isminde çocukları dünyaya gelmiştir. Abbas, Ca'fer, Abdullah ve Osman Kerbelâ günü Hz. Hüseyin'in yanında yer almış ve o gün şehit olmuşlardır.³⁵⁰ Ümmü'l-Benîn'in ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

4.3 Leylâ bint Mes'ûd

Leylâ bint Mes'ûd, Temîm kabilesinden olup nesebi Leylâ bint Mes'ûd b. Hâlid b. Mâlik b. Rib'i b. Selmâ b. Cendel b. Neşel b. Darim b. Mâlik b. Hanzala b. Mâlik b. Zeyd b. Menât b. Temîm'dir. Leylâ'nın babası Mes'ûd b. Hâlid'dir.³⁵¹ Leylâ bint Mes'ûd'un annesi ve doğum tarihi hakkında bilgiler tespit edilememiştir.

Leylâ bint Mes'ûd'un mensubu olduğu Temîm kabilesinin atası Temîm b. Mürr olup nesebi Temîm b. Mürr b. Üd b. İlyâs b. Tabiha b. Mudar'dır.³⁵²

Temîm kabilesinde yaygın olarak benimsenen inanç puperestlikti. Nitekim kabilenin reisi olan Temîm b. Mürr, ilk doğan çocuğuna Menât putunun adını vermiştir.³⁵³ Temîm kabilesinin taptığı diğer putlar Şums³⁵⁴, Teym³⁵⁵ ve Ruda'dır.³⁵⁶

³⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/90.

³⁴⁷ Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l Alemi'l-Kütüb, 1989), 3/886.

³⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/228.

³⁴⁹ el-Makkarî, Ebû'l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Nefhu't-Tîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1900), 1/292.

³⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 5/153.

³⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, 3/14.

³⁵² Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Kitâbü'l-Mesâhif*, thk. Muhammed b. Abduh (Kahire: el-Farukil-Hadise, 2002), 1/364.

³⁵³ İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 18.

³⁵⁴ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 316.

Temîm kabilesinin bazı kolları Hristiyanlığı benimsemiştir. Benî Temîm'de Hristiyanlığın haricinde Mecusiliğe inananlardan da olmuştur.³⁵⁷

Temîm kabilesinde ilk Müslüman olan kişi Habbâb b. Eret'tir. Habbâb'ın Hz. Peygamber'e (sav) iman eden altıncı kişi olduğu zikredilir. O, Müslüman olduktan sonra birçok işkenceye maruz kalmıştır.³⁵⁸ Temîm kabilesinde Habbab'ın ardından Müslüman olan kişiler sırasıyla: Zu'l Huveysira,³⁵⁹ Vâkıd b. Fâid,³⁶⁰ Esmâ bint Selâme b. Mahreme,³⁶¹ Rayta bint Hâris'dir.³⁶² Temîm kabilesinin İslâm'ı benimsemesi hicretin sekizinci (630) yılı Uyeyne b. Hısn seriyyesinin ardından gerçekleşmiştir.³⁶³

Temîm kabilesi Cemel ve Sıffîn savaşında Hz. Ali'nin yanında olmuştur.³⁶⁴ Buradan da Hz. Ali'nin Leylâ bint Mes'ûd ile izdivacı neticesinde Temîm kabilesinin desteğini aldığını görebiliriz.

Leylâ bint Mes'ûd, Hz. Ali'yle tarihi tam olarak tespit edilemeyen bir yılda evlenmiş ve bu evlilikten Ubeydullah, Ebû Bekir isiminde çocukları olmuştur.³⁶⁵ Leylâ bint Mes'ûd'un çocukları Ubeydullah ve Ebû Bekir Kerbelâ gününde Hz. Hüseyin'in yanında yer almış ve o gün şehit olmuşlardır. Ubeydullah, Muhtâr es-Sekâfî tarafından şehit edilmiştir.³⁶⁶ Leylâ bint Mes'ûd'un tam olarak ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

4.4 Esmâ bint Umeys

Hz. Ebû Bekir'in İzdivaçları bölümünde Esmâ bint Umeys'in hayatı ve kabilesi hakkında bilgi verildiği için bu bölümde sadece Hz. Ali ile evliliği ve çocukları ele alınmıştır.

³⁵⁵ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 11/282.

³⁵⁶ İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 30.

³⁵⁷ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/491.

³⁵⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/221.

³⁵⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2/496.

³⁶⁰ İbn İshak, *es-Sîre*, 144.

³⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/233.

³⁶² İbn İshak, *es-Sîre*, 228.

³⁶³ İrfan Aycan, "Temîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2011), 40/419.

³⁶⁴ Aycan, "Temîm", 40/419.

³⁶⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 5/69; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/747.

³⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/367.

Esmâ, Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra Hz. Ali ile evlenmiş,³⁶⁷ bu izdivaçtan Yahya ve Avn adında iki oğlu olmuştur.³⁶⁸ Esmâ, oğlu Muhammed b. Ebû Bekir'in vefatından iki sene sonra da eşi Hz. Ali'yi kaybetmiştir. Kaynaklarda Esmâ'nın Hz. Ali'den sonra vefat ettiği kaydedilmekle birlikte bir görüşe göre o, (659-660) yılında, diğer bir görüşte ise 661 yılında vefat ettiği rivayet edilmektedir.³⁶⁹

4.5 Ümâme bint Ebü'l-Âs

Ümâme bint Ebü'l-Âs, Benî Ümeyye kabilesinden olup nesebi Ümâme bint Ebü'l-Âs b. Rebîa b. Abdüluzza b. Abdüşems b. Abdümenâf'tır. Ümâme'nin babası Ebü'l-Âs b. Rebîa, annesi ise Resûlullah'ın (sav) kızı Zeyneb'tir.³⁷⁰

Hz. Peygamber (sav), kızı Zeyneb'ten olan torunu Ümâme'yi çok severdi. Ümâme, çocukluk döneminde Hz. Peygamber'in (sav) namaz kılarken sırtına çıkıp oyun oynardı. Resûlullah (sav) rükû ve secdeye gittiğinde torununu yere bırakıp kıyama kalkacağı sırada onu tekrar sırtına alırdı.³⁷¹

Hz. Fâtıma vefat etmeden önce Hz. Ali'ye, ablası Zeyneb'in kızı Ümâme bint Ebü'l-Âs ile evlenmesini vasiyet etti. Hz. Ali'de Hz. Fâtıma'nın vasiyeti üzerine Ümâme'yle evlendi.³⁷² Ümâme bint Ebü'l-Âs'ın Hz. Ali'yle izdivacından Muhammed el-Evsat isminde oğlu olmuştur.³⁷³

Hz. Ali, vefat etmeden önce eşi Ümâme'ye Muâviye ile evlenmemesini vasiyet etti. Hz. Ali'nin vefatından sonra Muâviye, Mervân b. Hakem aracılığıyla Ümâme'yle evlenmek istediğini ve mehir olarak da yüz bin dinar vereceğini söyledi. Ümâme ise Muâviye'nin evlilik teklifini kabul etmedi. Daha sonra Ümâme, Muğîre b. Nevfel ile evlenmiş³⁷⁴ ve bu evlilikten Yahyâ isminde oğlu olmuştur.³⁷⁵ Ümâme, Muâviye'nin hilafeti döneminde 670 yılında vefat etmiştir.³⁷⁶

³⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/222.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14.

³⁶⁹ Kandemir, "Esmâ bint Umeys", 11/423.

³⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14.

³⁷¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/20.

³⁷² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/20.

³⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14.

³⁷⁴ Halebî, Ebü'l-Ferec Nürüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed, *İnsanü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l Me'mûn* (Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 2006), 2/265.

³⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, 7/20.

³⁷⁶ Ayşe Esma Şahyar, "Ümâme bint Ebü'l-Âs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2012), 42/301.

4.6 Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd

Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd, Sakîf kabilesinden olup³⁷⁷ nesebi Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd b. Muatteb b. Mâlik b. es-Sakafî'dir.³⁷⁸ Ümmü Saîd'in annesi ve doğum tarihi tespit edilememiştir.

Ümmü Saîd bint Urve b. Mes'ûd'un mensubu olduğu Sakîf kabilesinin atası Kasî b. Münebbih olup nesebi Adnân'a dayanır.³⁷⁹ Sakîf kabilesinin nesebi hakkında iki farklı görüş vardır. Birinci rivayete göre Sakîf'in nesebi Kasî b. Münebbih b. Nebî b. Mansûr b. Yakdûm b. Efsâ b. Du'mî b. İyâd b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.³⁸⁰ İkinci rivayete göre Sakîf kabilesinin nesebi Kasî b. Münebbih b. Bekr b. Hevâzin b. İkrime b. Hasafa b. Kays b. Aylân b. Mudar'dır.³⁸¹

Sakîf kabilesinin taptığı putun ismi Lât'tır.³⁸² Sakîfliler, Lât'ın yanına vardıklarında şöyle telbiye getirirdi:

*"Buyur Allah'ım buyur. Beytimiz bize yeter. O ne terkedilmiş ne de köhnemiştir. Sadece temiz topraktır ve insanları yaratılmışların salihlerindedir."*³⁸³

Kureyş kabilesi de dâhil olmak üzere Arap yarımadasındaki insanlar Lât putuna saygı duymuşlardır. Çocuklarını Teymu'l Lât, Zeydu'l Lât gibi isimler vererek Lât'a olan muhabbetlerini göstermişlerdir.³⁸⁴

Kur'an'da Lât'tan şöyle bahsedilmiştir:

*"Gördünüz değil mi (âciz durumdaki) Lât'ı, Uzzâ'yı ve üçüncüsü olan diğerini, Menât'ı?"*³⁸⁵ Hz. Peygamber (sav) Lât'ı yıkması için Muğîre b. Şu'be'yi³⁸⁶ ve Ebû Süfyân'ı görevlendirmiştir.³⁸⁷

Sakîf kabilesi, putperestlik inancı haricinde yıldızlara da tapmıştır. Sakîfliler, yıldızların kaymasını manidar kabul edip bu durumdan korkmuştur. Hatta

³⁷⁷ Taberî, *Târîh*, 5/154; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 7/367.

³⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, 44.

³⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/46.

³⁸⁰ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/46.

³⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 4/213.

³⁸² İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 16.

³⁸³ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 312.

³⁸⁴ İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 16.

³⁸⁵ Necm, 53/19-20.

³⁸⁶ İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, 17.

³⁸⁷ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 315.

Sakîfliler'in yıldızların kaymasından tedirgin olan ilk Arap topluluğu olduğu rivayet edilir. Sakîfliler, yıldızların durumu hakkında Amr b. Ümeyye ismindeki kâhinden bilgiler almıştır.³⁸⁸

Sakîf kabilesi hicretin dokuzuncu yılı Ramazan ayında Resûlullah'a (sav) heyet gönderdi. Gelen heyet Müslüman olmadan önce kendilerinin İslâm'ın bazı emirlerinden muaf tutulmasını istedi. Resûlullah (sav) heyetin isteklerini kabul etmeyince nihayetinde şartsız olarak Müslüman olmayı kabul ettiler.³⁸⁹

Sakîf kabilesi, Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıkan ridde hareketlerine destek vermedi. Hz. Peygamber (sav) döneminde vali olarak atanan Osman b. Ebü'l-Âs, Hz. Ebû Bekir'e mektup yazdı. Mektupta Sakîf kabilesinin genel itibariyle ridde hareketlerine katılmadığını sadece belli başlı grubların ridde hareketini desteklediğini söyledi. Osman b. Ebü'l-Âs, Sakîf içinde ridde'ye destek veren Humayda b. Nu'mân liderliğindeki Ezd, Becîle ve Has'am kabilesinden olan kişilerin isyanını bastırdı.³⁹⁰ Sakîf kabilesi, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde de Müslümanların yanında oldu. Hz. Ömer, Irak'ın fethinde Sakîf'ten Ebû Ubeyd b. Mes'ûd'u ordu komutanı olarak görevlendirdi.³⁹¹ Hz. Osman, halife olduğunda Sakîf'den Muğîre b. Şu'be'yi Kufe valiliğinden azledip yerine Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı görevlendirdi.³⁹² Sakîf kabilesi, Hz. Ali'nin halifeliği sürecinde ise Cemel savaşında tarafsız kalmıştır.³⁹³

Ümmü Saîd bint Urve'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği tam olarak bilinmemektedir. Onun, Hz. Ali'den Hasan ve Ramle isminde çocukları olmuştur.³⁹⁴ Ümmü Saîd bint Urve'nin oğlu Hasan, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ile birlikte şehit edilmiştir.³⁹⁵

³⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 1/206.

³⁸⁹ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 1/366.

³⁹⁰ Taberî, *Târih*, 3/319-320.

³⁹¹ Taberî, *Târih*, 3/444.

³⁹² Taberî, *Târih*, 4/244.

³⁹³ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 6/418.

³⁹⁴ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 1/211; Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, thk. Adil b. Yûsuf el-Azâzî (Riyad: Dâru'l-Vatan Linneşri, 1998), 1/88.

³⁹⁵ Belâziürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, 2/193.

4.7 Muhayyât bint İmru'l-Kays

Muhayyât bint İmru'l-Kays, Kelb kabilesinden olup nesebi Muhayyât bint İmru'l-Kays b. Adiyy b. Evs b. Cabir b. Kâ'b b. Âlim el-Kelbiyye'dir."³⁹⁶ Muhayyât'ın ne zaman ve nerede doğduğu, annesinin kim olduğu tespit edilememiştir. Muhayyât'ın Hz. Ali ile izdivacından ismi bilinmeyen bir kızı olmuş ve küçük yaşta öldüğü rivayet edilmiştir.³⁹⁷

4.8 Hz. Ali'nin Câriyeleri

4.8.1 Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr

Ümmü Habîbe bint Rebîa, Benî Tağlib kabilesinden olup nesebi Ümmü Habîbe bint Rebîa b. Büceyr b. Abd b. Alkame b. Hâris b. Utbe b. Sa'd b. Züheyr b. Ceşim b. Bekr b. Habibe b. Amr b. Ğanem b. Tağlib'dir.³⁹⁸ Ümmü Habîbe bint Rebîa, es-Sahbâ ismiyle de anılmıştır.³⁹⁹ Ümmü Habîbe'nin annesi ve doğum tarihi tespit edilememiştir.

Ümmü Habîbe'nin mensubu olduğu Benî Tağlib kabilesinin atası Tağlib b. Vâil olup nesebi Benî Tağlib b. Vâil b. Kâsîd b. Hinb b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.⁴⁰⁰

Benî Tağlib kabilesi, Müslüman olmadan önce yaşadığı bölgelerde komşuları olan Rumlardan etkilenmiş ve Hristiyanlığı benimsemiştir.⁴⁰¹ Benî Tağlib kabilesi Hristiyanlığı benimsemeden önce Uvâl ismindeki puta tapmıştır.⁴⁰²

Benî Tağlib kabilesinden on altı kişilik heyet, elçiler senesinde Hz. Peygamber'in (sav) yanına gitti. Resûlullah (sav) yanına gelen Benî Tağlib heyetiyle Ramle b. Hâris'in hanesinde bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre: Benî Tağlib kabilesi dinlerini yaşamada serbest bırakılacak. Ancak yeni doğan bebekler vaftiz ettirilmeyecektir.⁴⁰³

³⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 5/155.

³⁹⁷ Taberî, *Târîh*, 5/155.

³⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14.

³⁹⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 45/306.

⁴⁰⁰ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1/483.

⁴⁰¹ Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 187.

⁴⁰² Fatih Balta, *İslâm Öncesinden Dört Halife Dönemi Sonuna Kadar Tağlib Kabilesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 38.

⁴⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 5/108.

Benî Tağlib kabilesi, Müslümanların Fars ve Bizanslılar ile yaptığı savaşlarda İslâm ordularının karşısında yer almıştır. Daha sonraki süreçte Benî Tağlib kabilesinin bir kısmı Müslümanları desteklemiştir.⁴⁰⁴

Benî Tağlib kabilesi, Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra meydana gelen siyasî olaylarda tarafsız kalmamıştır. Örneğin Benî Tağlibliler, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin karşısında yer almıştır.⁴⁰⁵ Benî Tağlib kabilesinden bazı kimseler İslâm davetini kabul ederken bazıları ise Müslüman olmayı kabul etmemiştir.⁴⁰⁶

Ümmü Habîbe bint Rebâa, Hz. Ali'yle evlenmeden önce 634 yılında yapılan Aynu't-Temr savaşında Hâlid b. Velîd tarafından esir alınmıştır. Daha sonra Hz. Ali, Ümmü Habîbe'yle evlenmiştir. Bu izdivaçtan Ömer ve Rukıyye isiminde çocukları dünyaya gelmiştir. Bununla birlikte Ümmü Habîbe'nin tam olarak ne zaman ve nerede vefat ettiği bilinmemektedir. Ömer b. Ali b. Ebû Talib'in seksen yaşına kadar yaşadığı rivayet edilir. Hz. Ali vefat ettikten sonra Ömer, babasının mirasından kendisine düşen payı almış ve Yenbû'da vefat etmiştir.⁴⁰⁷

4.8.2 Havle bint Ca'fer

Havle bint Ca'fer, Benî Hanîfe kabilesinden olup⁴⁰⁸ nesebi Havle bint Ca'fer b. Kays b. Mesleme b. Sa'lebe b. Yerbû b. Sal'ebe b. Hanefiyye'dir. Havle, 584 yılında doğmuştur. Babasının ismi Ca'fer b. Kays,⁴⁰⁹ annesinin kim olduğu tespit edilememiştir.

Havle bint Ca'fer'in kabilesi olan Benî Hanîfe, Bekir b. Vâil kabilesinin alt koludur. Kabilenin reisi olan Hanife b. Lüceym'in soyu Sa'b b. Ali vasıtasıyla Adnân'a kadar dayanır. Benî Hanîfe kabilesi Yemâme'de yaşamıştır.⁴¹⁰ Benî Hanîfe kabilesinin nesebi Hanîfe b. Lüceym b. Sa'b b. Aliyy b. Bekr b. Vâil'dir.⁴¹¹

Benî Hanîfe kabilesinde Câhiliye devrinde putperestlik inancı hâkimdi. Kıtık senelerinde açlık yaşayan Hanîfeliler helvadan yaptıkları putları yerd. Benî Hanîfeliler, putperestliğin ardından Hristiyanlığı benimsedi. Onlar,

⁴⁰⁴ Kehhâle, *Mu'cemü Kabâili'l-Arab*, 1/122.

⁴⁰⁵ Taberî, *Târîh*, 3/475.

⁴⁰⁶ Casim Avcı, "Tağlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 2010), 39/374.

⁴⁰⁷ Taberî, *Târîh*, 5/154.

⁴⁰⁸ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'ul Beyân fi Te'vilî'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Müessesetü'r-Risâle, 2000), 1/175.

⁴⁰⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/14; Taberî, *Târîh*, 11/628.

⁴¹⁰ Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*

⁴¹¹ İbn Hazm, *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, 1983, 1/469- 470.

Hız. Peygamber'in (sav) Medine'ye hicretinden önce Mekke'ye geldi. Resûlullah (sav) Hanîfeoğullarını İslâm'a davet etti. Fakat onlar bu daveti olumlu karşılamadı. Hız. Peygamber (sav), Hudeybiye antlaşmasından sonra Yemâme'nin lideri Hevze b. Ali'ye, Selit b. Amr el-Âmiri'yi elçi olarak gönderdi. Hanîfeoğulları ise Resûlullah'ın (sav) İslâm davetini ikinci kez geri çevirdi.⁴¹² Benî Hanîfe kabilesi Yemâme savaşından sonra tekrar İslâm'ı benimsedi.⁴¹³

Havle bint Ca'fer, Hız. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Yemâme savaşında esir alınmış⁴¹⁴ daha sonra da Hız. Ali'yle evlenmiştir.⁴¹⁵ Onun, Hız. Ali'yle izdivacından Muhammed b. Ali el-Ekber (Muhammed b. Hanefiyye) isminde oğlu olmuştur.⁴¹⁶ Bununla birlikte Havle bint Ca'fer hakkında kaynaklarımızda yeterli bilgiye ulaşılammıştır. Onun vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir.

⁴¹² Mehmet Ali Kapar, "Hanîfe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV, 1997), 16/42.

⁴¹³ Belâzürî, *Fütûhu'l-Bıldân*, 93-94.

⁴¹⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* 4/110.

⁴¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 5/67.

⁴¹⁶ İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk*, 54/32; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 2/747.

SONUÇ

Hulefâ-i Râşidîn, çocukluk dönemlerinden gençliklerine, yetişkinliklerinden yaşlılıklarına kadar her dönemlerinde dikkatle incelenmesi gereken ender şahsiyetler olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden onların yapmış oldukları evlilikler de en az hayatları kadar önemlidir. Dört halifenin dinî yaşantısı eşlerini belirlemelerindeki etkenlerin başında gelmiştir. Buradan yola çıkarak Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in eşlerinden bazılarının Müslüman olmayı kabul etmedikleri görülmüştür. Eşlerinin Müslüman olmamasından rahatsız olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hiç tereddüt etmeden onları boşamıştır. Hulefâ-i Râşidîn'in eşlerinin çoğunluğu ise Müslüman olmayı kabul etmiştir. Böylece onlar, hanım sahâbe olmalarının yanı sıra eşleri halife olduktan sonra da Müslüman kadınların önderleri olmuşlardır.

Yapılan incelemelerin neticesinde dört halifenin birden fazla evlilik gerçekleştirdiği görülmüştür. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda çok eşlilik yaygın olup Arap toplumundaki erkeklerin çoğunluğunun birden fazla eşleri olmuştur. Dört halifeden Hz. Osman ve Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in (sav) kızlarıyla evliyken başka evlilik yapmamış ve hanımları vefat ettikten sonra çok evlilik yaptıkları tespit edilmiştir. Hulefâ-i Râşidîn'in izdivaçlarını gerçekleştirilmesindeki belirleyici etkenler olarak aile kurumunun devamlılığının sağlanması, siyasî ve dinî faktörler olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu evliliklerin yanı sıra Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali birçok câriye edinmiş, Hz. Ebû Bekir ise câriye edinmemiştir. Araştırmamızın neticesinde dikkat çekici hususlardan biri de dört halife, eşlerini boşadıklarından veya vefat ettiklerinden sonra hanımları dul kalmayıp yeni izdivaçlar gerçekleştirmişlerdir.

Çalışmamızda elde edilen bulgulara göre dört halifenin hanımlarının mensubu olduğu kabilelerin çoğunluğu Hz. Peygamber'in (sav) İslâm davetini ilk başta benimsemeyip putperestlik inancını kabul ettikleri, daha sonra kalplerinin İslâmiyet'e ısınıp Müslüman oldukları tespit edilmiştir. Buradan da Resûlullah'ın (sav) İslâm davetini yayarken müşrik kabilelere karşı tutumu ve tebliğ metodundaki başarısı açıkça görülmüştür.

Hulefâ-i Râşidîn'in İzdivaçları adlı çalışmamız daha önce müstakil olarak çalışılmadığından dört halifenin hanımları ve kabileleri hakkındaki bilgiler topluca ele alınarak ilgili hanım sahabîlere daha kolay ulaşma imkânı sağlanmıştır. Tezimizde eksik kalan yönler olarak Hulefâ-i Râşidîn'in câriyeleri olduğunu söyleyebiliriz. Bizden sonra çalışma yapacak kimselere Hulefâ-i Râşidîn'in câriyeleri ve Hulefâ-i Râşidîn'in câriyelerinin kabilelerini tez konusu olarak önerebiliriz.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb b. Muharrem el-Arnaut - Adil Mürşid. 45 Cilt. Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 2001.
- Akarsu, Murat. *Hilafetine Kadar Hz. Osman*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Algül, Hüseyin. "Has'am". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: TDV, 1997.
- Algül, Hüseyin. "Evs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV, 1995.
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. 4 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 24. Basım, 2020.
- Avcı, Casim. "Tağlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: TDV, 2010.
- Aycan, İrfan. "Temîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 40. İstanbul: TDV, 2011.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî şerhi Sahîh-i Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dârü'l İhyai't-Türasi, t.y.
- Balta, Fatih. *İslâm Öncesinden Dört Halife Dönemi Sonuna Kadar Tağlib Kabilesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Bekrî, Abdullah b. Abdilazîz b. Muhammed. *Faslu'l-Makâl fî Şerhi Kitâbi'l-Emsâl*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1. Basım, 1971.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-Eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1996.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Fütûhu'l-Büldân*. Beyrut: Dârü'l Mektebetü'l-Hilal, 1988.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-Nübüvve*. 7 Cilt. Beyrut, 1985.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Heyet. 9 Cilt. Mısır: el-Matba'atü'l-Kübrâ, 1893.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *et-Târihu'l-Evsat*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâid. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 1. Basım, 1977.
- Cevad Ali. *el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 20 Cilt. Dârü's-Sâkî, 4. Basım, 2001.

- Dertli, Osman. Hz. Osman Dönemi: Sosyolojik bir Yaklaşım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Kitâbü'l-Mesâhif*. thk. Muhammed b. Abduh. 1 Cilt. Kahire: el-Farukil-Hadise, 1. Basım, 2002.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *Ma'rifetü's-Sahâbe*. thk. Adil b. Yûsuf el-Azâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan Linneşri, 1. Basım, 1998.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh. *Târîhu İsbehân*. thk. Seyyid Kesrevî Hasen. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed. *Makâtilü't-Tâlibin*. thk. Seyyid Ahmed Sâgar. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l Marife, t.y.
- Efiloğlu, Erol. *Emevilerin Dini Siyaseti*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Luga*. thk. Muhammed Avvâd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l İhyai't-Türasi, 1. Basım, 2001.
- Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed. *Ahbâru Mekke ve ma câ'e fihâ mine'l-âsâr*. thk. Rüşdi Salih Melhas. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l Endülüs Linneşri, t.y.
- Güneş, Hüseyin. Hz. Osman. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. el-Müstedrek Ale's-Sahîhayn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- Halebî, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed. *İnsanü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l Me'mûn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 2. Basım, 2006.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 5. Basım, 1990.
- Haxhiu, Faruk İdrızı. *Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar Siyasi Olaylarda Ezd Kabilesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l Fevâ'id*. thk. Hisamuddin el-Kuddusî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudüs, 1994.
- Irâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn. *Tarhu't-Tesrîb fî Şerhi't-Takrîb*. 8 Cilt. Dâru'l İhyai't-Türasi, 1983.

- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed Bucaviy. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cîl, 1. Basım, 1992.
- İbn Abdirabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *el-İkdü'l-Ferîd*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- İbn Asâkir, Ali b. Hasan. *Tarihu Dimaşk*. thk. Amr b. Ğarâme. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l Fikr li't-Tabaati ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1. Basım, 1995.
- İbn Ebû Şeybe, Abdullah b. Muhammed. *Kitabül Musannef fi'l Ehâdis ve'l-Âsâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetül Reşid, 1. Basım, 1988.
- İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Ümeyye el-Bağdâdî. *el-Muhabber*. thk. Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye. Beyrut: Darü'l-Afaki'l-Cedide, 1942.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye el-Bağdâdî. *el-Münemmak fi Abbâri Kureys*. thk. Hurşid Ahmet Faruk. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1985.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ümeyye el-Bağdâdî. *Muhtelifü'l-Kabâ'il ve Mü'telifühâ*. thk. İbrâhim el-Ebyarî. Kahire: Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye, t.y.
- İbn Hacer el-Askalâni, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcut - Ali Muhammed Muavvız. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- İbn Hacer el-Askalâni, Ebü'l-Fadl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. *Fethu'l-Bârî Sahîh-i Buhârî Şerhi*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l Marife, 1959.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. *Kitâbu'l-İber ve Divânü'l-Mübtedei ve'l-Haber*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed. *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*. thk. Komisyon. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1983.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ. 2 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, 2. Basım, 1955.
- İbn İshak. *es-Sîretü İbn İshak*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1978.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ el-Hafız. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Ali Şîri. 14 Cilt. Dâru'l İhyai't-Türasi, 1. Basım, 1988.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ el-Hafız. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Az'im*. thk. Muhammed Ali Beydûn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1998.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *el-Me'ârif*. thk. Servet Ukkâşe. 1 Cilt. Kahire: el-Heyetül-Mısriyyetil-Amme lil-Kitab, 2. Basım, 1992.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 2002.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd . *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 2 Cilt. Dârü'l İhyail Kütübil Arabi, t.y.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *el-Muhtasar fî Târîhi Dımaşk*. thk. Ruhiye en-Nehhas - Riyâd Abdülhamid Murad. 29 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1984.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1990.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer. *Târîhu'l-Medîneti'l-Münevvere*. thk. Fehîm Muhammed Şeltût. 4 Cilt. Cidde, 1979.
- İbn Tıktakâ, Ebû Ca'fer Safiyyüddîn. *el-Fahrî*. thk. Abdülkâdir Muhammed Mayu. Beyrut: Darül-Kalemil-Arabi, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1992.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Kâmil fî't-Tarih*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l Kütübil Arabiyye, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm. *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz. 7 Cilt. Dârü'l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Abdilkerîm. *el-Lübab fî Tehzib'il-Ensâb*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, t.y.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn. *Câmiu'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl*. thk. Beşîr Uyûn. 12 Cilt. Dârü'l-Fikr, 1. Basım, t.y.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr. *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*, t.y.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr. *Kitabü'l-Esnâm*. thk. Ahmet Zekî Paşa. Kahire: Dârü'l Kütübil-Mısriyye, 4. Basım, 2000.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr. *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-Kebîr*. thk. Nâcî Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetün Nihadatil Arabiyye, 1. Basım, 1988.

- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Nihâyetü'l-Ereb fi Marifeti-Ensâb'il-Arab*. thk. İbrâhim el-Ebyarî. Beyrut: Dârü'l Kitabül Bennânî, 2. Basım, 1980.
- Kandemir, Yaşar. "Esmâ bint Umeys". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV, 2005.
- Kandemir, Yaşar. "Fâtıma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV, 1995.
- Kapar, Mehmet Ali. "Fezâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 12. İstanbul: TDV, 1995.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hanîfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: TDV, 1997.
- Kapar, Mehmet Ali. "Mahzûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 27. Ankara: TDV, 2003.
- Kara, Hilal - Kara, Abdullah. *Hanım Sahâbîler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2017.
- Kaya, İsmail. *Hz. Ömer ve Ailesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü Kabâili'l-Arab el-Kadîme ve'l-Hadîse*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 7. Basım, 1994.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Camî'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Makkâri, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Nefhu't-Tîb*. thk. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1900.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Mahmûd Muhammed Halil. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1991.
- Martı, Huriye. "Ümmü Külsûm bint Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: TDV, 2012.
- Mes'ûdi, Ebü'l-Hasen Ali b. Hüseyin. *Mürücü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut, t.y.
- Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecmau'l-Emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Muarafe, t.y.
- Nüveyrî, Şihâbüddîn Ahmed b. Abdulvehhâb. *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kutub, 1. Basım, 2002.
- Önkal, Ahmet. "Âmir b. Lüey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: TDV, 1991.

- Önkâl, Ahmet. “Kays-Aylân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 25. Ankara: TDV, 2002.
- Öz, Mustafa. “Ali Evlâdı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: TDV, 1989.
- Sâbık, Seyyid. *Fıkhu’s-Sünne*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü’l Kütübil Arabiyye, 3. Basım, 1977.
- Sabuncu, Ömer. *Hız. Hatice bint Hüveylid*. ed. Adnan Demircan. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2019.
- Sabuncu, Ömer. *Hız. Ebû Bekir*. ed. Adnan Demircan - Şaban Öz. İstanbul: Beyan Yayınları, 2020.
- Safadî, Salahattin Halil b. Aybek. *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*. 29 Cilt. Beyrut: Dârü’l İhyai’t-Türasi, 2000.
- San’ânî, Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habib el-Rahman Azamî. 10 Cilt. Beyrut: Meclisun Âlemi, 2. Basım, 1983.
- Sarıçam, İbrahim. “Ben’î Hâşim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 16. İstanbul: TDV, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevî-Hâşimî İlişkileri*. Ankara: TDV Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Sem’ânî, Ebû Sa’d Abdülkerim b. Muhammed. *el-Ensâb*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü’l-Cenân, 1988.
- Semhûdî, Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî. *Vefâu’l-Vefâ bi Ahbâri Dâri’l-Mustafâ*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü’l Kütübil-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- Sıbt İbnü’l-Cevzî, Ebü’l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir’âtü’z-Zamân fi Târîhi’l-A’yân*. 22 Cilt. Dimaşk: Dârü’r-Risaletü’l-Alemiyye, 1. Basım, 2013.
- Sözener, Murat. *İslâm’ın Doğduğu Çağda Evs ve Hazrec Kabileleri Arasındaki İlişkiler*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Süheylî, Abdurrahmân b. Abdullâh b. Ahmed. *er-Ravdü’l-Ünüf fi Şerhi’s Sîreti’n-Nebeviyye*. thk. Ömer Abdusselâm es-Selâmî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1. Basım, 2000.
- Şahyar, Ayşe Esmâ. “Ümâme bint Ebü’l-Âs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: TDV, 2012.
- Şenyayla, Gencal. “Hz. Osman ile Evliliği Bağlamında Nâile bint el-Ferâfisa’nın Hayatı”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020).

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'ul Beyân fi Te'vilî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-umem ve'l-Mülûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru't-Terâs, 2. Basım, 1967.
- Temir, Hakan. "Ebû Bekir". ed. Ali Aksu. 318. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, 2019.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmi, 1. Basım, 1996.
- Uygur, Abdusselam - Çelikkol, Yaşar. "İlk Çağlardan M. 400 Yılına Kadar Mekke'nin Etnik Yapısı -II-". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 7/2 (2005).
- Üçok, Bahriye. *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'r-Ridde*. thk. Yahyâ el-Cebûrî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâm, 1. Basım, 1990.
- Vakıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbü'l-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l Alemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1989.
- Yâkût el-Hamevî. *Mucemü'l-Büldân*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 2. Basım, 1995.
- Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnâvut. 23 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 3. Basım, 1985.
- Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman. *Târîhu'l-İslâm ve Vefiyâtu'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l Kütübil Arabiyye, 2. Basım, 1993.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *Rebû'l-Ebrâr ve Nusûsü'l-Ahbâr*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Âlemi, 1. Basım, 1991.
- Zübeyrî, Mus'ab b. Abdullah. *Nesebü Kureyş*. thk. E. Lévi Provençal. Kahire: Dâru'l-Muarafe, 3. Basım, t.y.
- Ziriklî, Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed. *el-A'lâm*. 2 Cilt. Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002.